

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMETRİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YAŞAM MEMNUNİYETİ VE YAŞAM
MEMNUNİYETİNİ ETKİLEYEN DEĞİŞKENLER İLE
EKONOMETRİK UYGULAMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Onur KAHYAOĞLU

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Hamdi EMEÇ

2008

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Yaşam Memnuniyeti ve Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Değişkenler İle Ekonometrik Uygulama: Türkiye Örneği ” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

03/09/2008

Onur KAHYAOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Onur KAHYAOĞLU
Anabilim Dalı : EKONOMETRİ
Programı : EKONOMETRİ
Tez Konusu : Yaşam Memnuniyeti ve Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Değişkenler ile Ekonometrik Uygulama: Türkiye Örneği
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ..... tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini ..... dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA O OY BİRLİĞİ O
DÜZELTİLMESİNE O* OY ÇOKLUĞU O
REDDİNE O**
ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

- * Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir. O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir. O
Tezin basımı gerekliliği yoktur. O

JÜRİ ÜYELERİ

..... Başarılı Düzeltme Red ..... İMZA
..... Başarılı Düzeltme Red .....
..... Başarılı Düzeltme Red .....
..... Başarılı Düzeltme Red .....
..... Başarılı Düzeltme Red .....

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**Yaşam Memnuniyeti ve Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Değişkenler ile
Ekonomterik Uygulama: Türkiye Örneği**

Onur KAHYAOĞLU

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ekonometri Ana Bilim Dalı

Ekonometri Programı

Yaşam memnuniyeti, bireyin kendi yaşam kalitesini bütünüyle değerlendirmesi sonucunda ulaştığı olumluluk derecesi anlamına gelmektedir. Aynı zamanda yaşam doyumu ya da mutluluk olarak da ifade edilebilen yaşam memnuniyeti, bireyin hayattan ne derecede memnun olduğunun, yaşamından ne kadar hoşlandığının önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Birçok insan için yaşamdaki en önemli amaç mutluluk arayışıdır. Yaşam memnuniyeti hane halkı gelirinin, yaşın, cinsiyetin, işgücü durumu ve eğitim durumunun bir fonksiyonu olarak gösterilebilir. Ayrıca bireyin sağlık durumu, kentsel farklılıkla, bireyin yaşadığı döneme göre hayata bakış açıları ve umutları mutluluğu açıklamada kullanılabilir.

Bu çalışmanın amacı bireylerin yaşam memnuniyetini etkileyen faktörlerin neler olduğunu belirlemektir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan 2004 yılı hane halkı yaşam memnuniyeti araştırması anket verileri kullanılarak yaşam memnuniyetini etkileyen faktörler sıralı probit model yaklaşımı ile elde edilmeye çalışılmış, sonuçlar iktisadi ve istatistikî olarak yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sıralı Probit Model, yaşam memnuniyeti, mutluluk

ABSTRACT

Master Thesis

Life Satisfaction and Econometrical Application With Variables That Affect Life Satisfactions: The Case Of Turkey

Dokuz Eylul University

Institute of Social Sciences

Department of Econometri Administration

Econometri Program

Life satisfaction is the pleasure level that a person has reached as a consequence of completely assessing his own life quality. Also, we can use well-being and happiness for life satisfaction, and it can be accepted as an important indicator of one person's level of satisfaction from life.

Search happiness is the most important purpose for lots of people in their lifes. Life satisfactions can be represented as a function of household income, age, gender, labor face and level of education. In addition to these variables, individual's health, residential area, vision of life and hopes can be used to interpret happiness.

The purpose of this application is to explore the determinants of life satisfaction by using the data provided by Turkish Statistical Institute 2004 life satisfaction survey applied to 6.174 households all over Turkey. The ordered probit model is used to estimate the dependent variables life satisfactions in Turkey and the empirical findings are interpreted both statistically and economically.

Key words: Ordered Probit Model, life satisfactions, happiness

YAŞAM MEMNUNİYETİ VE YAŞAM MEMNUNİYETİNİ ETKİLEYEN DEĞİŞKENLER İLE EKONOMETRİK UYGULAMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
TABLO LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM YAŞAM KALİTESİ

1.1.	YAŞAM KALİTESİNİN TANIMI	2
1.2.	YAŞAM KALİTESİ KAVRAMINA ÇEŞİTLİ YAKLAŞIMLAR	5
1.2.1.	Bentham' a Göre Memnuniyet ve Mutluluk Türleri	5
1.2.2.	Bentham' ın Teorisine Göre Memnuniyet ve Acının Karakterize Edilmesi	7
1.2.3.	Bentham' ın Teorisinin Getirdikleri	9
1.2.4.	Nordenfelt' e Göre Memnuniyet ve Mutluluk Kavramları	10
1.2.5.	Yaşam Kalitesi Kavramı Hakkındaki Diğer Yaklaşımlar	11
1.3.	HAYATIN KALİTESİ; OBJEKTİF Ve SUBJEKTİF AYRIM	18
1.4.	ÖZNEL İYİLİK HALİ Ve YAŞAM KALİTESİ	20

İKİNCİ BÖLÜM

YAŞAM MEMNUNİYETİ

2.1.	YAŞAM MEMNUNİYETİNİN TANIMI	22
2.2.	YAŞAM MEMNUNİYETİNİN ÖLÇÜMÜ	26
	2.2.1. Yaşam Memnuniyetinin Tek Nesne – Çoklu Nesne Ölçümleri	27
	2.2.2. Yaşam Skalası İle Memnuniyet	28
	2.2.3. Diğer Memnuniyet Ölçümleri	28
	2.2.3.1. Hadley Cantrill'in Self – Anchoring Skalası	29
	2.2.3.2. Frank Andrews ve Stephen Withey Memnun – Mutsuz Skalası	29
	2.2.4. Yaşam Memnuniyeti Ölçümleri ile İlgili Karşılaşılan Sorunlar	29
2.3.	YAŞAM MEMNUNİYETİ ALGILAMA FARKLILIKLARI	30
2.4.	YAŞAM MEMNUNİYETİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER	31
2.5.	YAŞAM MEMNUNİYETİNİN DEMOGRAFİK TAHMİNLEYİCİLERİ	34
	2.5.1. Kültür	34
	2.5.2. Cinsiyet	35
	2.5.3. Yaş	36
	2.5.4. Sosyal İlişkiler	37
	2.5.5. Gelir	38
	2.5.6. İş / Çalışma Hayatı	39
	2.5.7. Eğitim	39
2.6.	TÜRKİYE' DE YAPILMIŞ OLAN ÇALIŞMALAR	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE GENELİ YAŞAM MEMNUNİYETİ SIRALI PROBİT
ANALİZ TAHMİN SONUÇLARI

3.1.	İZLENEN YÖNTEM VE KULLANILAN DEĞİŞKENLER	41
	3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Kullanılan Yöntem	44
	3.1.2. Sıralı Probit Model	44
	3.1.3. Probit Regresyonda Katsayıların Yorumu	47
	3.1.4. Marjinal Etkiler	48
3.2.	TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	49
	3.2.1. Cinsiyete Göre Mutluluk Düzeyleri	49
	3.2.2. Yaş Gruplarına Göre Mutluluk Düzeyleri	50
	3.2.3. Medeni Duruma Göre Mutluluk Düzeyleri	51
	3.2.4. Eğitim Durumuna Göre Mutluluk Düzeyleri	52
	3.2.5. Gelir Durumuna Göre Mutluluk Düzeyleri	53
	3.2.6. Gelecekteki Beklenti Durumuna Göre Mutluluk Düzeyleri	54
	3.2.7. Sağlık Durumuna Göre Mutluluk Düzeyleri	55
3.3.	SIRALI PROBİT TAHMİNLERİ	55
3.4.	GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	60
	KAYNAKLAR	62

KISALTMALAR

KI : Kajandi Instrument

NHP : Nottingham Health Profile - Nottingham Sağlık Profili

OLS : Ordinary Least Square -Sıradan En Küçük Kareler

ÖİH : Öznel İyilik Hali

QALY : Quality Adjusted Life Years

RI : Roser Instrument

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

WHO : World Health Organization - Dünya Sağlık Örgütü

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1. Cinsiyete göre mutluluk oranları	48
Tablo 3.2. Yaş gruplarına göre mutluluk oranları	49
Tablo 3.3. Medeni duruma göre mutluluk oranları	50
Tablo 3.4. Eğitim durumuna göre mutluluk oranları	51
Tablo 3.5. Gelir gruplarına göre mutluluk oranları	52
Tablo 3.6. Beklenti durumuna göre mutluluk oranları	53
Tablo 3.7. Sağlık durumuna göre mutluluk oranları	54
Tablo 3.8. Yaşam memnuniyetini etkileyen değişkenlere ilişkin Sıralı Probit tahmin sonuçları	59

GİRİŞ

Yaşamın bir anlamı ve doğrultusu olduğu görüşünü paylaşan bireylerin, yaşam memnuniyeti optimal düzeyde olan bireyler oldukları sıkça dile getirilmektedir. Çok basit ve net bir şekilde tanımlanan yaşam memnuniyeti, gerçekte bu denli kolay anlaşılabilir bir kavram olarak gözükmemektedir. Bu nedenledir ki, araştırmalarda yaşam memnuniyetine ilişkin çok farklı tanımlara rastlanabilmektedir. Yaşamın akıp giden bir süreç olması ve bireylerin farklı beklenti, ihtiyaç ve önceliklerinin olması da tanımlama kısıtlılığını açıklar niteliktedir.

Yaşam doyumunu ya da mutluluk olarak da ifade edilebilen yaşam memnuniyeti kavramı bireyin bir bütün olarak sürdürdüğü hayattan ne derecede memnun olduğunu, yaşamından ne kadar hoşlandığının önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilmektedir. Diğer bir deyişle, bir zihin olarak yaşam memnuniyeti, bireyin kendi yaşam kalitesini bütünüyle değerlendirmesi sonucunda ulaştığı olumluluk derecesi anlamına gelmektedir.

Literatürde yaşam memnuniyeti, hayat kalitesi, refah, tatmin, mutluluk, iyilik, güvenlik ve sübjektif sağlık kavramları ile de ifade edilmektedir. İnsan hayatına memnuniyet ya da tatminkârlık getiren unsurları sübjektif ve objektif olarak sınıflandırmak yanıltıcı olmayacaktır. Yaşam memnuniyeti kavramı kişiden kişiye göre değiştiği yani sübjektif olduğu için, bunun temelinde yer alan faktörlerin ele alınması büyük önem arz etmektedir. Bunu ölçmenin en önemli ve tek yolu aynı zamanda da hayat kalitesini ölçmede kullanılan sorulardan oluşmaktadır. Bu bağlamda, yaşam memnuniyeti ile yaşam kalitesi kavramları birbirini tamamlayan ve iç içe geçmiş kavramlar oldukları göze çarpmaktadır. Yaşam kalitesini açıklamak, yaşam memnuniyeti kavramını anlamada yardımcı ve yol gösterici olmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAŞAM KALİTESİ

1.1. YAŞAM KALİTESİNİN TANIMI

Yaşam kalitesi kavramı çok geniş, kapsamlı, sınırları belirsiz, oldukça karmaşık ve özellikle de çeşitli çevrelerce farklı şekillerde tanımlanabilme niteliğine sahiptir. Yaşam kalitesi özellikle son yıllarda çok sayıda çalışmanın yapıldığı bir alan olarak öne çıkmaktadır (Eser, 2004:48; Felder-Puig, 2004:26). Yaşam kalitesini, bazı araştırmacılar bireyin içinde yaşadığı kültürel yapı ve değerler sistemi, amaçları, beklentileri, standartları ve endişeleri açısından yaşamdaki durumu ile ilgili algısı olarak tanımlamakta, kısacası bireyin yaşamdan ve kişisel iyilik hali denilen durumdan sağladığı doyumun bir bütün şeklinde ifade edilmesi olarak özetlemektedirler (Belek, 1998:58; Fidaner, 1999:183). Bu anlamda yaşam kalitesi değerlendirilirken bireye kendi yaşamı ile ilgili ne hissettiği sorulmakta ve bireyi tüm özellikleriyle bir bütün olarak ele almak amaçlanmaktadır (Phipps ve Dunavant, 1999:136). Yaşam kalitesini ölçmek için geliştirilen Yaşam Kalitesi Ölçekleri bireyin çevresi ile dinamik bir etkileşim içinde olduğu varsayımıyla, bireyin fiziksel, ruhsal ve sosyal iyilik halini derecelendirmektedir. Yaşam Kalitesi Ölçekleri ile Yaşam kalitesi kavramı standardize edilmekte ve verilerin karşılaştırılabilir olması sağlanmaktadır (Eiser ve Morse, 2001:65).

Sosyal bilimler alanında yaşam kalitesi konusu gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümenin ve artan refahın tüm topluma yaygınlaştırılması konusundaki çalışmalar ile gelişmekte olan ülkelerin toplumsal kalkınmasına dönük çalışmalarda önemli bir gösterge olarak değerlendirilmiştir. Yaşam kalitesi, bireyin, içinde bulunduğu maddi koşullara bağlı olarak, içinde yaşanan koşulları değerlendirmesi, bu yaşamdan sağladığı öznel doyumunu ve psikolojik hissedişleri anlatmaktadır. Pratikte ve operasyonel anlamda yaşam kalitesi, bireylerin ve aile gibi belli sosyal grupların geçim koşulları ve yaşam standartlarının incelenerek, yaşamın maddi – sosyal – psikolojik alanlarından sağlanan doyuma göre toplum katmanlarının durumlarının açıklanması ve belirlenmesi, bu koşulların ailenin ve aile bireylerinin günlük

yaşamları, psikolojik durumları, öznel değerlendirmeleri ve hissedişlerine yansımaları olarak algılanmaktadır (Anderson RT, 1999: 167).

Türkiye’de aile ve aile yapısına ilişkin çalışmalarda aile tipleri, evlilik yaşları, doğurganlık, hane tipleri gibi konuları inceleyen demografik yaklaşımlar, aile içi ilişkilere sosyal psikolojik ya da psikolojik açımlar getirmeye çalışan yaklaşımlar ve aile yapısını şekillendiren sosyal ve ekonomik şartlara dair incelemeleri amaçlayan hane ekonomisi yaklaşımları görülmektedir. Bütün bu yaklaşımları ortak kesen olgular ise kentleşme ve sanayileşmeyle birlikte ailenin işlevlerinin önemli bir kısmının yok olduğunu iddia eden tezin Türkiye için de geçerli olduğunu söylemenin güç olduğudur; bununla birlikte aile yapısında özellikle 1980 sonrası yaşanan değişimlerin hızının yüksekliğine de dikkat çekilmektedir. Yapılan çalışmalarda ailenin ekonomik bir yapı olma özelliğinin ağırlık kazandığı söylenebilmektedir (Gitmez, 2001: 64). Son zamanlarda ise buna ek olarak, ailenin toplumsal alana katılımının toplumsal ve psikolojik koşulları da araştırılmaya başlanmıştır. Ailelerin yaşam kalitesi salt ekonomik bir yaklaşım olmaktan çıkmış, toplumsal ve kültürel ilişki ağlarının da incelendiği araştırmaların konusu olmuştur (Bilgin, 2003:188).

Sosyal psikoloji literatürüne 1970’li yıllarda giren yaşam kalitesi terimi, insanların yaşamlarından aldıkları genel doyum düzeyini ifade etmektedir. Yaşam kalitesi, çeşitli ülkelerde uygulanan ekonomik kalkınma programlarının eleştirilerinden beslenen bir kavramdır. Bu eleştiriler insan mutluluğunun yada mutsuzluğunun salt maddi refah koşullarına bağlı olmadığı, dolayısıyla bir ülkede kişi başına düşen şu ya da bu konfor öğesinin (tüketim ürünleri ve hizmetler) tek başına bir anlamı olmadığı noktasında odaklaşmaktadır. Yaşam kalitesi, maddi refah öğeleri yanı sıra, psiko – sosyal faktörleri ve bireyin algılarını da işin içine katan bir değer olarak kavramlaştırılmaktadır. Yaşam kalitesinin işlemsel tanımına nelerin dahil edildiği ise, araştırmacılara göre farklılık göstermektedir (Bilgin, 2003: 88).

Yaşam kalitesi algısı, yalnızca ekonomik duruma ilişkin göstergelerden değil; aksine kişilerin sosyo – kültürel durumlarından da etkilenen bir kavramdır. Fry ve Ghosh'ın (1980) farklı kültürlerde yaşlı insanların yaşam kalitesi algıları üzerine yaptıkları bir çalışmada yaşam kalitesine ilişkin atıfların dini inanç, diğerleriyle ilişkiler, aile bağları, şans, sosyal statü, kişisel yetenekler gibi kavramlardan da etkilendiği bulunmuştur (Froy ve Ghosh, 1980:106). Bu çalışmada Fry ve Ghosh, ayrıca farklı kültürlerin yaşam kalitesine ilişkin atıflarında farklılaştıklarını da göstermişlerdir.

Yaşam kalitesi kavramı günümüzde her alanda yaygın bir şekilde kullanılan bir kavramdır. Sağlık bilimlerinden, işletme bilimi ve bunların alt disiplinlerine kadar geniş bir alanda bu konuyla ilgili yapılan çalışmaları bulmak mümkündür. İnsan hayatına kalite getiren unsurları, objektif ve sübjektif olarak sınıflandırmak mümkündür. Objektif kriterler arasında kişinin sağlık statüsü, ekonomik durumu, barınma koşulları, ikamet yeri ve aile durumu gibi kriterler yer almaktadır. Kişinin sübjektif kriterlerine bakıldığında ise kişinin değişimi ve dışsal koşulların da varlığı görülebilmekte, aynı zamanda kişinin hisleri, duyguları ve hayata bakışı da sübjektif sağlık kavramı içinde yer alabilmektedir. Objektif kalite ise belirtilen ölçülerden elde edilebilmekte, ancak sübjektif anlamada kalitenin belirlenmesi için kişinin kendi beyanı gerekmektedir. Bunun için uygulamada bir çok yöntem vardır. Nottingham Sağlık Profili - NHP, Quality Adjusted Life Years - QALY ve Swedish Instrument gibi. Bu noktada aslında objektif ve sübjektif unsurlar birlikte kişinin mutluluğunu belirlemektedir (Eiser ve Morse, 2001: 152). Bu çalışmada, sübjektif unsurlar ele alınmıştır.

Yaşam kalitesi bir çeşit memnuniyettir. Yaşam kalitesi kavramı ilk kez 1960'larda politik kararların alınmasında gündeme gelmiştir. Bu amaçla kullanılmasının nedeni gelirin, eğitimin, sağlığın ve barınmanın yaşam kalitesi ile yakından ilişkili olmasıdır. Ekonomistler ise yaşam kalitesini ilk kez Gayrisafi Milli Hasıla'nın hesaplanmasında bir gösterge olarak kullanmışlardır. Yaşam kalitesi, yaşamın pek çok alanını ve kişiden kişiye değişen farklı değerleri kapsamaktadır. Fiziksel ve maddi iyilik hali, sosyal yaşama katılımı sağlayan aktivitelerde

tatminkarlık, boş zaman aktiviteleri, psikolojik durum, fonksiyonel yetenek, manevi ve cinsiyet açısından iyi olma hali, aile ve arkadaşlarla ilişkilerde tatminkarlık, gelecek ile ilgili oryantasyon gibi yaşam kalitesi göstergeleri, kişinin karakterine, yaşamı algılayış biçimine, sosyo – kültürel alışkanlıklarına bağlı olarak değişim göstermektedir (Ball Richard, 2005: 370).

Cummins, yaptığı bir çalışmada; yaşam kalitesine ilişkin yapılan tanımlamaların içerdikleri boyutları tanımlamaya çalışmıştır. Ele aldığı 27 tanımın %85'i "duygusal iyi olma" kavramını, %70'i "sağlık" kavramını, %59'u "maddi durum / zenginlik ve iyi olma" kavramlarını içermektedir (Cummins, 1997: 86).

1.2. YAŞAM KALİTESİ KAVRAMINA ÇEŞİTLİ YAKLAŞIMLAR

Öznel yapısı gereği yaşam kalitesi kavramının 1974'ten beri bir çok tanımlanmıştır. Yaşam kalitesi literatürü bu kavrama tarihsel süreçte çeşitli yaklaşımların yapılmış olduğunu göstermektedir. En temel yaklaşımlardan birisi Bentham'ın yaklaşımıdır.

1.2.1. Bentham'a Göre Memnuniyet Ve Mutluluk Türleri

Bentham'ın çalışmalarına bakıldığında mutluluk ve memnuniyet türleri ile ilgili olarak ayrıntılı analizler ve sınıflandırmalar bulmak mümkündür. Bentham bu tür sınıflandırmaları yaparken basit ve karmaşık deneyimler arasında bir ayrım yapmaktadır. Bir deneyim farklı türdeki deneyimlerin bir bileşimi olarak ortaya çıkar. Üzerinde durulan nokta saflık ve katışık olma ile ilgilidir. Memnuniyet ve acı her ikisi de anlam olarak karmaşıktır ve deneyim türlerinin karşısında olan unsurları da içerebilmektedir. Bentham'da memnuniyet deneyimi farklı türdeki memnuniyet bileşimlerinden oluşmakta ve aynı zamanda acı deneyimleri de farklı türdeki acıların bileşiminden meydana gelmektedir (Bentham, 1977:197).

Bentham tarafından ortaya konulan mutluluk kategorileri ise aşağıdaki gibidir:

- Duygu ve düşünce memnuniyeti,
- Refah memnuniyeti,
- Kabiliyet memnuniyeti,
- Arkadaşlık ve dostluk memnuniyeti
- İtibarlı bir üne ve isme sahip olma memnuniyeti,
- Güç ve iktidar memnuniyeti,
- Allah'a ve inançlara sahip olma memnuniyeti,
- Yardımseverlik ve cömertlik memnuniyeti,
- Hatıralara ve hafızalara dayanma memnuniyet,
- Hayal gücüne dayanma memnuniyeti,
- Beklentilere veya ümitlere dayanan memnuniyet,
- İş ortamı veya iş arkadaşlığına dayanan memnuniyet,
- İç rahatlaması ile canlıları koruma ve kurtarmaya dayanan memnuniyet.

Yukarıda ifade edilen mutluluk türlerinden ilk grupta yer alan tür diğerlerine göre daha geniş bir grubu oluşturur. Diğer yandan beklenen ve ümitlerle ilgili mutluluğun cinsellik memnuniyeti ve sağlıkla birleşen bir memnuniyeti kapsadığı ileri sürülür. Diğer yandan daha extrem durumlar için ise, tatmin edilmiş merak veya istek memnuniyeti kavramı kullanılır (Bentham, 1982: 55).

Bentham'ın prensibine göre bir kişinin ya da grubun mutluluğunun ya da memnuniyetinin yükselmesi, belirli faaliyetlere bağlı olmaktadır. Bu faaliyetlerin benzerlerinin yapılması aynı sonuçları doğurmayabilir. Bu durumda kişi veya grupların yöneldiği bu faaliyetleri kimin yaptığı ve amacın ne olduğunu anlamak gerekir. Bu soru sorulduğunda Bentham'ın vurguladığı gibi grupların veya kişilerin eğilimlerinin dikkate alınması gerekir. İstekler arasında ayırım yapılmaksızın sadece grupların eğilimlerinin belirlenmesinin bu konuyu belirlemeye yeteceğini ileri sürmektedir. Bu konuda Bentham'ın 1976'da ilk olarak yayınladığı daha sonra Burns ve Hart'ın yeniden yayınladıkları A Fragment of Government adlı eserinde istekler ve grupların eğiliminin toplumun mutluluk ve memnuniyeti üzerindeki etkileri daha

ayrıntılı anlatılmaktadır (Burns ve Hart, 1985: 87). Bu çalışmada, Bentham yarar prensibini en büyük mutluluk prensibi olarak tanımlamakta ve bunu açıklarken de grupların veya kişilerin isteklerinin bir bütün olarak insanlık tarafından etkilenebileceğini ileri sürmektedir. Bentham'ın analizleri kendi alanında tektir ve oldukça önemlidir. Bentham'ın çalışmaları memnuniyet ve acının sınıflandırmasını verdiği için biyolojide yaygın olarak bilinen Linnaeus sınıflandırmasının uzantısı gibidir (Bentham, 1976: 63).

1.2.2. Bentham'ın Teorisine Göre Memnuniyet ve Acının Karakterize Edilmesi

Bentham ve çalışma arkadaşları memnuniyet ve acının karakterize edilmesi için önemli araçlar geliştirmişlerdir. Buna göre, iyi bir etik anlayışının memnuniyeti yaratacak ve acılardan sakınacak unsurları içermesi gerekir.

Bentham'a göre memnuniyet ve acı ile ilgili deneyimler aşağıdaki verilen kıstaslar ışığında şekillenmektedir.

- a) Yoğunluk
- b) Süreklilik
- c) Belirsizlik ve belirlilik
- d) Yakınlık ve uzaklık
- e) Verimlilik
- f) Sıfırlık
- g) Uzantı veya genişleme

Sıfırlık ve uzantı konusunda Bentham'ın yorumları oldukça nettir. Örneğin memnuniyet kavramı acı ile beraber değilse ya da sonradan acı tarafından izlenmeyecekse, sıfır bir memnuniyet vardır gibi. Uzantı veya genişlemenin anlamı Bentham'a göre belirli sayıda insanın ortaya çıkan deneyimlerden etkilenmesidir.

Bentham hayatın kalitesi kavramının temellerini attığı ünlü, “*felicific calculus*”la bunu açıklamaktadır. Bu, bir hareketin ya da faaliyetin sağladığı memnuniyet ve vereceği acıyı dengeleme yoluyla diğer bir deyişle karşılaştırılarak doğruluğunu açıklamaya çalışan bir yöntemdir. Buna göre bir hareketin genel eğilimi dikkate alındığında toplumun isteklerini etkileyen faktörlerin aşağıda verildiği şekilde ortaya konulması gerekir, bu şekilde, bir bireyin isteklerini etkileyen faktörler ve bunların etkileri belirlenebilir (Bentham, 1982: 78).

Bu faktörler, aşağıda sıralanmıştır:

1. Göze çarpacak biçimde her memnuniyetin değeri veya etkisi ilk anda meydana gelmektedir,
2. Her bir acının değeri veya etkisi ilk anda meydana gelmektedir,
3. Diğer memnuniyetlerin değeri, etkisi bir önceki memnuniyetten sonra ya da ilkinden sonra meydana gelmektedir,
4. Diğer acıların değeri ya da etkisi ilk acının oluşmasından sonra oluşmaktadır.
5. Bir yanda bütün memnuniyetlerin değeri toplandığında diğer yanda ise bütün acıların değeri toplanmaktadır. Dengeye bakıldığında, memnuniyetin fazla olduğu bir durumda bütün hareketler veya faaliyetlerle ilgili iyi bir eğilim, acıların fazla olduğu durumda ise bütün hareketler ve faaliyetlerle ilgili kötü bir eğilimle karşı karşıya kalındığı görülür.
6. Belirli sayıdaki insanların ilgilerinin aynı olduğu birbiriyle ilgili olduğu göz önüne alındığında, yukarıdaki süreçler her biri için tekrar edecektir iyi eğilimlerin derecesinin anlamlı bir sayısı toplanarak benzer durum acı için yapılacaktır. Bireyler için bunların yapılmasından sonra toplumun bu anlamda acı ve memnuniyeti karşılaştırılabilir. Bu şekilde toplumun eğilimin ne yönde olduğu da belirlenebilir.

Bentham'ın ortaya koyduğu bu tür klasik bir formülasyon bir faaliyetin moral değerler tarafından nasıl hesaplandığını düzenlemektedir. Bu yöntemin aslında günümüzdeki, tıbbi anlamda ya da sosyal politika alanındaki yetkililerin amaçladıkları hayatın kalitesini ölçmeye yarayan çalışmaların bir benzerini oluşturduğu görülmektedir.

1.2.3. Bentham'ın Teorisinin Getirdikleri

Bentham'ın geliştirdiği teori birçok bakımdan özellikle de yaptığı sınıflamalar ve ayırım bakımından önem taşımaktadır. Ancak Nordenfelt'e göre Bentham'ın teorisi iyi inşa edilmemiştir.

Bentham'ın çalışmaları moral ve hukuk değerlerinin teorisini oluşturmaya yöneliktir. Modern zamanların utilityen prensiplerini ortaya koyan ilk kişidir ve son dönemde onun yolunu izleyen diğer araştırmacılara göre bu prensipleri daha ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. İleri sürdüğü "*felicily calcul*"u moral prensiplerinin uygulanması için bir ön şart olarak ele almıştır. Bu yönüyle Bentham'ın bu düşünceleri hayatın kalitesi ve ölçülmesinin temellerini oluşturmaktadır. Nordenfelt'e göre günümüzdeki akademisyenlerin çoğu Bentham'ın bu katkısını görmezlikten gelmektedir.

Aristo'nun Eudalmonia'sı modern batı dillerinde ve İngilizce'de happiness olarak kullanılmaktadır. Dikkat edilirse aynı kavramı Bentham'da kullanmaktadır. Aristo'da birey deneyimlerinin karakterize edilmesi, Eudalmonia'nın bütün insanların hem kendileri hem de başkaları için istenen şeyleri elde etmede kullanmalarına olanak sağlamaktadır. Bentham'da ise bütün bireyler happiness'i istemek ve arzulamakta, dolayısıyla inşa edilmesiyle ilgili öneriler sunmaktadır. Ancak Nordenfelt'e göre iki teoride totaliter olduğundan dolayı insani değerler açısından tam olarak doğru değildir.

Diğer yandan Bentham tıpkı Aristo'da olduğu gibi moral yaşamın felsefi temelleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak Aristo'nun çalışmaları Bentham'a göre daha fazla moral değerlerini içermektedir. Aristo'da ideal insan yaşamı öncelikle hayatın bütün yönleri ile ele alınarak araştırılır ve sonrasında daha çok moral değerlere bağlı olarak ele alınan bu yaşam üzerinden etkili olan dışsal faktörler ele alınır (Aristotle, 1978: 271)

Bentham ise bir kişinin diğer bireyler ile karşılıklı bir etkileşim içinde olduğunu, bireylerin başkaları ve başkalarının bireyler üzerindeki etkisinin yönünü incelemektedir. Bentham'da bu noktada pleasure kavramı anahtar rol oynar. Vurgulanan bu kavram sadece kişisel egonun tatminine yönelik bir memnuniyeti ifade etmemektedir (Bentham, 1977: 163).

1.2.4. Nordenfelt'e Göre Memnuniyet ve Mutluluk Kavramları

Nordenfelt yaşam kalitesini mutluluk, gereksinim duyulan memnuniyet olarak ifade etmektedir. Ancak gereksinim duyulan memnuniyet farklı uzmanlar tarafından farklı algılanmaktadır. Hörnquist yaşam kalitesini, fiziksel, sosyal, psikolojik, yapısal, aktivite / davranışsal ve maddi iyilik halinin de dahil olduğu yaşam alanlarındaki gereksinim duyulan memnuniyet düzeyi olarak tanımlamaktadır.

Aggernaes, Maslow'un hiyerarşik gereksinimlerinden oldukça etkilenmiş ve gereksinimleri biyolojik gereksinimler, yakın ilişki gereksinimleri, mesleki gereksinimler, değişiklik gereksinimleri olarak tanımlamıştır. Naess, kendini gerçekleştirilmeye önem vermiş ve yaşam kalitesini kişinin aktivitesinin, başka insanlarla iyi ilişkilerinin, öz saygısının ve mutluluk durumunun düzeyi olarak tanımlamıştır (Nordenfelt ve Lennard, 1993:126)

Nordenfelt'e göre ise Bentham'ın memnuniyet ve mutluluk arasında yaptığı ayırım belirgin değildir. Bentham, birçok durumda memnuniyet ve mutluluğu sanki aynı durum gibi benzer anlamda kullanılmıştır. Bentham'da memnuniyetle vurgulanan oldukça genel bir kavramdır ve pozitif hisler, ruh hali ile duyguların ve

heyecanların bileşimini ifade etmektedir. Nordenfelt'e göre memnuniyetin bu şekilde genel bir kullanımı günümüzde söz konusu değildir. Nordenfelt mutluluk kavramını, Bentham'ın ortaya koyduğu mutluluk kategorileri şeklinde ifade edilebilmesi için mutluluğu istek – denge teorisiyle açıklamaktadır. Bu teori bazı detayları ile geliştirilmiş, çeşitli kavramlar ve ayrımlar yapılması yoluyla da anlatılmıştır, özellikle;

- Hayatta mutluluk ve gerçekte mutluluk
- Mutluluk ve memnuniyet
- Mutlu olmaya başlamak ile mutlu hissetmek arasındaki ayrım

biçiminde yer almaktadır.

Bu teori aynı zamanda kişilerin isteklerinin öncelik sırasına göre düzenlendiğini göz önüne almaktadır. A bireyi X isteğine, Y isteğine göre öncelik sırası tanıyabilir. Teori aynı zamanda çeşitli önceliklere göre tatmin edilmiş istekler ve mutluluk arasındaki ilişkiyi de yorumlamaya çalışmaktadır. Diğer yandan istek mutluluk teorisi Nordenfelt'in mutluluk teorisinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu durum Nordenfelt'de ki mutluluk kavramını daha da zenginleştirmektedir. Ayrıca istek – denge teorisinin istekler ve tatmin edilmiş olan istekler arasındaki ilişkiyi ele aldığını da belirtmeliyiz. Bu durumda doğal olarak isteklerin yapısı ve sayısını göz önüne almak gerekmektedir. Örneğin A kişisi, B kişisine göre daha zengin olarak ifade edebileceğimiz isteklere sahip olduğu için daha fazla mutlu olabilir. Çünkü A isteklerinin önemli bir bölümünü tatmin etmekte ve bu tatmin düzeyi B'ye göre daha üst düzeyde gerçekleşmektedir (Nordenfelt , 1992: 84).

1.2.5. Yaşam Kalitesi Kavramı Hakkındaki Diğer Yaklaşımlar

Yaşam kalitesi literatürü bu kavrama tarihsel süreçte çeşitli yaklaşımların yapılmış olduğunu göstermektedir. Bentham ve Nordenfelt dışında en temel yaklaşımlardan birisi de Neugarten'in yaklaşımıdır. Neugarten özellikle yaşlılıkta yaşam kalitesi araştırmalarının temel kavramlarından birisi olan yaşam doyumunu beş ölçüte bağlamıştır (Neugarten, 1998: 69)

- İnsanların günlük yaşamdaki etkinliklerden zevk alması
- Yaşamının kişi için bir anlam taşıması, yaşamıyla ilgili amaçlarının olması ve geçmiş yaşamının sorumluluğunu kabul etmesi,
- Yaşamı boyunca öngördüğü amaçlara ulaştığı inancına sahip olması,
- Olumlu bir ben imgesine sahip olması ve yaşlılığında zayıflıkları ne olursa olsun, kendini değerli bir varlık olarak görebilmesi,
- Yaşama karşı genelde iyimser bir tutum içinde olması

Benzer bir yaklaşıma sahip Campbell, Converse ve Rodgers ise 1976'da yaşam kalitesi ile ilgili olarak yaptıkları araştırmada, "insanların genel mutluluk ve doyum duygularını özetleyen farklı doyum alanlarını kapsayan bir gösterge oluşturmayı amaçlamışlardır. Önem sırasına göre 10 farklı doyum alanı tespit etmişlerdir (Campbell vd., 1976:242).

1. Sağlık,
2. Evlilik,
3. Aile hayatı,
4. Ulusal hükümet,
5. Dostluk,
6. Ev (Konut),
7. İş,
8. Topluluk,
9. İnanç / din,
10. Mali durum

Yaşam doyumu tek bir alandaki doyumu değil, bu alanların tümündeki doyumunu ifade eder. Bu değişik açılardan iyi olma halidir.

Bu yaklaşımların dışında yaşam kalitesi kavramına oldukça farklı yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşımlar bireyin ve toplumun refah düzeyini, sahip olunan ve tüketilen nesnelerin miktarını nicel özellikleri ile ölçen yaşam standardı kavramına alternatif olarak 1970'lerin ikinci yarısından itibaren modern endüstri toplumlarında gündeme gelmiştir. İçeriği ve öncelikleri zaman ve mekân içinde değişen yaşam kalitesinin, genellenebilen temel unsuru, insanın fizik ve sosyal varoluşunun güvenlik içinde bulunması gerekmektedir (Bilgin, 2003: 91). Zira Bilgin, Ergenç ve Timuranday'ın; yaşam kalitesinin çeşitli boyutlarda değişiklik göstermesi olgusundan hareketle, yaptıkları araştırmada Maslow'un ihtiyaçlar piramidini bir yaklaşım olarak benimsemişlerdir (Bilgin ve diğerleri 2003: 111). Sonuçta, yaşam kalitesine ilişkin algıların piramidin güvenlik basamağında yoğunlaştığını bulmuşlardır. Bilgin, bu durumun kişilerin buldukları ortamın genel özellikleriyle (hızlı sosyal değişme, ekonomik ve sosyal çalkantılar vb.) ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Yine Bilgin'e göre, güvenlik boyutunun belirgin önemi, kişilerin yaşam kalitesini, iyilikte, doyumda ve kalitede bir süreklilik, istikrarlılık ve düzenlilik olarak algıladıklarını göstermektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), yaşam kalitesini "bireylerin kültürel bağlamları içindeki yaşamlarını ve yaşamlarındaki değer sistemlerini ve hedeflerini, standartlarını, ilgilerini algılamaları" olarak tanımlamaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün bu tanımı:

- Fiziksel sağlık,
- Psikolojik durum,
- Bağımsızlık düzeyi,
- Sosyal ilişkiler
- Çevresel özellikler
- Ruhsal özellikler

olmak üzere altı alanı içermektedir (Oktik, 2004: 65).

Yaşam kalitesi kavramı, farklı disiplinlerdeki araştırmacılar tarafından da farklı Şekillerde tanımlanmıştır. Tarihsel sırayla önce genel ekonomik indeksleri ve sosyolojik temelli açıklamaları, ardından mutluluğu, bireyin öznel algıları ile değerlendirmesine dayanan psikolojik perspektifli yaklaşımları kullandıkları görölmektedir (Brandt. R.B., 1996: 254)

Yaşam kalitesi kavramı öncelikle ekonomistlerce ele alınmıştır. Ekonomik açıdan yaşam kalitesini tanımlamaya çalışan araştırmacılar özellikle teknolojik değişme ve ekonomik büyüme üzerinde durmuşlardır. Bu araştırmalarda yaşam kalitesinin ekonomik göstergeleri:

- Gayri Safi Milli Hasıla,
- Kişi başına düşen yıllık gelir,
- İstihdam edilebilme olanakları,
- Aile varlıkları,
- Ailede alışan kişi sayısı,
- Besin tüketimi,
- Sahip olunan dayanaklı tüketim malları.

gibi değişkenler kullanılmıştır (Oktik, 2004: 97).

Yaşam kalitesini ilk tanımlamaya çalışan sosyal bilimcilerden olan E.L.Thorndike:

- Yaşam standardı,
- ocuk moralitesi,
- Ahlaksal oran

gibi sosyal istatistik kombinasyonları kullanmıştır (Oktik, 2004: 74).

Sosyal ağırlıklı yaklaşımlarda yaşam kalitesi kavramı, yaşam stili veya yaşam tarzı kavramlarıyla benzerlik göstermektedir. Galbraith (1964) ve Bauer (1966) gibi sosyal bilimciler, ulusal enstitülerin geliştirdiği ekonomik tabloların yanı sıra, geçim ekonomisi dışındaki sosyal göstergeleri de geliştirmeye başlamışlardır (Galbraith, 1964:28; Bauer,1966:85). Sosyolojik ağırlıklı araştırmalarda, yaşam kalitesi göstergeleri olarak

- Meslek dağılımı,
- Coğrafi – mesleki hareketlilik,
- Dengeli beslenme,
- Sağlık koşulları,
- Eğitim durum,
- Toplumsal ve mesleki faaliyetlere katılma,
- Konut ve konut koşulları
- Kültür,
- Gelişme

olanakları yer almaktadır (Oktik, 2004: 102).

Ayrıca Bloom (1978), bir çalışmasında sosyal göstergeleri:

1. Sağlık,
2. Sosyal refah,
3. Eğitim,
4. Kamu güvenliği

olmak üzere dört kategoriye ayırmıştır (Bloom, 1978: 94).

Sosyolojik yaklaşımlarda da psikolojinin yaşam kalitesi üzerindeki rolü genel olarak göz ardı edilmiştir. Sosyal psikologlar ise, kavramın kökeninin eski filozoflardan beri bir değer olarak vurgulanan mutluluk düşüncesinde aramışlardır. Ancak zamanla mutluluğun nesnel bir kavrayışa sığmayacak bir fikir olduğu anlaşılmış ancak mutluluk fikri tamamen terk edilmeden çalışmalar yaşam kalitesi kavramına yöneltilmiştir (Moles ve Bilgin, 1985:123; Oktik, 2004:48). Psikolojik

açından yaşam kalitesini tanımlayan araştırmalarda, bireyin kalite ve doyum tepkisini bildirmede öznel algıları, olayları değerlendirışı ve olaylara olan atfları çalışılmıştır. Bilgin'in de vurguladığı gibi, bu konuda araştırma yapanlar, "genel bir yaşam kalitesi göstergesi" oluşturmaya çalışmışlardır. Bu çalışmalarda yaşam kalitesi göstergeleri olarak;

- Kişinin işinden aldığı doyum,
- Aile yaşamından aldığı doyum,
- Çevresinden aldığı doyum,
- Özel yaşamından aldığı doyum,

gibi bireyin kendi yaşam deneyimlerine gösterdiği tepkiler ile beceri ve öğrenme gibi değişkenler kullanılmıştır. Moles ve Bilgin'e göre yaşam kalitesini bireylerin yaşamının genel bir değeri olup "bir nedenden çok bir sonuç"tur. Bu nedenle yaşam kalitesi;

- Bir eşyanın veya hizmetin elde edilmesinden,
- Bir eylemin gerçekleştirilmesinden,
- Bir uyarının algılanmasından,
- Bir takım yaşam olaylarından

elde edilen doyumun "nicel, sayısal bir kat sayı saptanarak, sahip olunan eşya / hizmet, gerçekleştirilen davranış ve algılanan uyarıyı koşullayan bir yaşam çerçevesinin belirlediği diğer öğelerinin tartılı bir toplamı" olmaktadır (Moles, 1985;104; Oktik, 2004: 82).

Ekolojik perspektiften de yaşam kalitesine yaklaşmıştır. Bu yaklaşım, yaşam kalitesini birey – çevre ilişkisi içinde görmektedir. Bu bağlamda, temel varsayım, bireyin çevreyi, çevrenin de bireyi değiştirdiğidir. Bu alanda; Sontag, Evers, Eicher ve Bubalz (1980) üç boyutlu bir kavramsal taslak önermişlerdir (Sontag ve diğerleri, 1980:79).

- Zamanda verilen bir noktada belli bir alana sahip olan kent, komşular, aile, birey olabilen insanı çevreleyen birimler;
- İnsan biriminin korunması için gerekli koşulları ve kaynakları sağlayan çevre;
- Çevre – insan birimi arasındaki karşılıklı etki (Oktik, 2004: 201).

Bu araştırmacılar, insan ve çevre olmak üzere iki farklı perspektifle yaşam kalitesini incelemişlerdir. İnsan birimi açısından yüksek yaşam kalitesi, çevresel yaşam alanlarına ilişkin, gereksinim duyulan doyumun yüksek bir derecede olmasını belirlemektedir. Çevrenin değerlendirilmesi perspektifinden bakıldığında, yüksek yaşam kalitesi, insan biriminin gereksinimlerini karşılayacak kaynakların bulunmuş (çevre tarafından karşılanmış) olmasını belirlemektedir. En genel anlamıyla bu yaklaşıma göre yaşam kalitesi, birey ile çevrenin uyum düzeyidir. Uygun düzeyler çevre ile bireyin konumlarının karşılıklıklarına bağlıdır (Oktik, 2004: 132).

Yaşam kalitesi kavramına sağlık açısından yaklaşımlar da yaygındır. Genel olarak, sağlığa bağlı yaşam kalitesi kişinin yalnızca sağlık durumunu göstermekten daha geniş bir perspektife işaret etmektedir. Sağlığa ilişkin yaşam kalitesi algısının boyutları fiziksel sağlık durumu ve işlevsellik etrafında oluşmaktadır. Fiziksel sağlık durumu bireyin çeşitli hastalıklar dolayısıyla sağlıklı durumundan sapmasını temel almaktadır. İşlevsellik ise, kişinin günlük yaşamda işlevlerini yerine getirebilmesinin ölçülmesidir. Sağlık alanındaki yaklaşımlar tıbbi ölçümlerden bireyin kendi sağlığına ilişkin subjektif değerlendirmelerine kadar pek çok ölçüm içermektedir. Bu ölçümler yalnızca tıbbi olarak tanılanmış hastalıklar yoluyla bireyin yaşam kalitesine ilişkin bir sonuca ulaşmak yerine; kişinin sağlık hizmetlerine ulaşımı, subjektif algıları, yaşam memnuniyeti gibi alanları da kapsamaktadır.

Öksüz ve Malhan'ın da (2005) vurguladığı üzere; sağlığa bağlı yaşam kalitesi için üzerinde anlaşılmış net bir tanım yoktur ya da belirsiz tanımlar mevcuttur (Moles, 2005: 125). Sağlık konuları çok çeşitli ve birçok disipline yayılmış durumdadır; ayrıca sağlık durumu, fonksiyonel durum, özürlülük ölçeği, yaşam kalitesi gibi birçok farklı terim kullanılmaktadır. Ancak, genel anlamda, sağlığa bağlı

yaşam kalitesinin “bir hastalık veya tedaviyle bağlantılı olan fiziksel duygusal ve sosyal öğeleri kapsayan çok boyutlu bir kavram” olduğu kabul edilmektedir. Fizyolojik ve duygusal fonksiyonlar, sosyal rol ve ilişkilerin, iş ortamı, ev ve benzeri faktörlerin aralarında sayılabileceği sağlığa bağlı yaşam kalitesini etkileyen boyutlardan hangilerinin dahil edileceği konusunda ise tam bir uzlaşma mevcut değildir. Ancak, önemle vurgulanan, yaşam kalitesini belirlemede uygun boyutların örneklenmesinin yaşam kalitesi ölçümlerinin geçerliliği için gerekli bir durum olduğudur (Malhan, 2005: 75).

1.3. HAYATIN KALİTESİ; OBJEKTİF ve SUBJEKTİF AYRIM

Hayatın kalitesi kavramının felsefik temellerine bakıldığında 4.yy da yaşayan Aristo ile 18.yy da yaşayan Jeremy Bentham’ın mutluluk kavramı ile ilgili fikirlerine bakmak gerekmektedir. Bu fikirleri ele alırken aslında, hayatın kalitesi kavramının insanlık tarihi kadar eski olduğunun görülmektedir. Bunun yanında hayatın kalitesi konusunda aynı zamanda oldukça kapsamlı psikolojik ve sosyolojik bir literatür de bulunmaktadır (Nordenfelt, 1993:113).

Hayatın kalitesi konusunda yapılan çalışmalarda temel oluşturan ilk düşünceler Aristo ile Bentham tarafından ortaya konmuştur. Aristo’nun mutluluk kavramının açıklaması eudaimonia olarak adlandırılmıştı; bu kavram bilinen mutluluk kavramından oldukça farklıdır. Çünkü ilahi ve dinsel bir takım betimlemeler yapılmaktadır. Bentham da ise mutluluk kavramı utilitarianlerin sözünü ettiği mutluluk kavramındaki gibidir. Bu konu daha çok mutluluk felsefesi ile ilgili olduğundan bu çalışmada yer almamaktadır (Nordenfelt ve Lennard, 1993:137).

Tıp literatüründe hayatın kalitesinin ölçülmesi sağlık müdahaleleri ile ilişkilendirilip çoğunlukla bu konu üzerinde yoğunlaşmakta olup hayatın kalitesinin araçlarının belirlenmesi yönünden yapılan çalışmalara rastlanabilmektedir. Aynı konuda sağlık ekonomistleri bu tür girişimlere başlamış ve genellikle bu kavramı sağlık ekonomisi kapsamı içinde yer alan sektörlere kaynakların tahsis edilmesinde bir kılavuz olarak kullanıma eğilimine girmişlerdir. Uygulamada yapılan çalışmalara

bakıldığında yapılan psikolojik ve sosyolojik tartışmalarda bir insanın hayatının kalitesi ölçülmek istendiğinde hem objektif hem de sübjektif ölçütlerin birlikte ele alınması gereği ifade edilmektedir (Nordenfelt ve Lennard, 1993:147).

Objektif parametreler ya da kriterler arasında kişinin sağlık statüsü, somatik durumu, ekonomik durumu, barınma koşulları, ikamet yeri ve aile durumu gibi parametreler yer almaktadır. Kişinin sübjektif parametreler / kriterlerine bakıldığında ise kişinin değişimi ve dışsal koşullar da ele alınmakla birlikte, aynı zamanda kişinin duyguları ve hayata bakışı da sübjektif sağlık kavramı içinde yer almaktadır. Teorik olarak önemli olan ise, sübjektif ve objektif faktörlerin neden önemli olduğu sorusudur. Bunun nedeni objektif ve sübjektif anlamda refahın farklı olarak ölçülmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak bunun yapılabilmesi de farklı olan verilerin bulunabilmesine bağlıdır (Nordenfelt, 1993: 123).

Sağlık ekonomisi alanında çalışan araştırmacıların çoğu mutluluk kavramını, sağlık ve sübjektif sağlık kavramının temel olarak özellikle bireyin hayat kalitelerinin ölçülmesinde yaygın bir şekilde kullanmaktadırlar. Aşağıda vereceğimiz yöntemlerin tamamı sağlık hizmetleri ile ilgili uygulanabilecek yöntemlerdir. İlk olarak Nottingham Sağlık Profili (Nottingham Health Profile - NHP) ve Roser Instrument (RI) sağlık hizmetleri ile yakından ilişkilidir. Hayatın kalitesinin ölçülmesinde Kajandi Instrument (KI) ve Aggernaes'in ihtiyaçları baz alan yaklaşımı (need related instrument bu yaklaşım daha genel bir yaklaşımdır ve sağlık sektörü dışında da kullanım alanı vardır). NHP ise açık bir şekilde sübjektif sağlığı ölçmeyi amaçlarken, genel anlamdaki iyileşmelerle doğrudan ilgili değildir. RI' de sağlıkla ilişkili olarak ortaya çıkan hayatın kalitesini ölçmeyi amaçlar. KI ile Aggernaes Need - RI' de bir takım sorular araç veya ölçü olarak kullanılarak hayatın kalitesi ölçülmeye çalışılmaktadır (Telfer, 1980:69).

Bütün bu ölçütlerin uygulamada kavramsal anlamda önemli problemlerinin olduğu belirtilmelidir. Söz gelimi NHP’de subjektif sağlık ve genel iyileşmeler arasındaki kritik ayrımın yapılmaması, Rosser Instrument’in kesin ve tam olarak sağlık üzerinde yoğunlaşmasına karşın (objektif ve subjektif sağlığın her ikisinde), bu aracı geliştirenlerin kavramsal temel oluşturacak elemanları ortaya koymamış olmaları, Kajandi Instrument’de geniş olarak insan refahındaki iyileşmeleri ele alması, NHP’dekinin aksine teorik bir takım temeller içermesi, KI’nın Naes’in hayatın kalitesi konusundaki çalışmalarına dayanması ve bunun da subjektif (hedonistic well – being) iyileşmeleri ele alması ve açık olarak Aristo’nun Eudalmonia’sını iyi bir hayatın amacı olarak açık bir şekilde ortaya koyması bu problemlerden bazılarıdır. Diğer yandan Aggernaes Instrument’de sağlam bir teorik birikime dayanmaktadır. Sağlık ve hayatın kalitesi arasındaki ilişki oldukça açık bir şekilde açıklanmış ve temel insan ihtiyaçları kavramı üzerinde oturmuştur. Bir diğer yaklaşım Economic Approach’dır ve York Okulu olarak adlandırılmaktadır, uygulamada ise; -Quality Adjusted Life Years (QALY) olarak kullanılmaktadır (Davis W, 1981: 111)

Yaşam kalitesinin uluslararası bir tanımı olmamasına rağmen yapılan farklı tanımlar bu kavramın farklı özellikleri hakkında bilgi edinmeyi sağlamaktadır. Kavramın tanımlanması, tanımlayan kişilerin geçmişe dönük yaşam birikimlerini yansıtmaktadır (Krant R., 1979: 167)

1.4. ÖZNEL İYİLİK HALİ VE YAŞAM KALİTESİ

Yaşam kalitesi teriminin tanımlanması amacıyla kullanılan pek çok kavrama ve bunların içerdiği anlamlara (iyi çevresel sağlık, iyi psikolojik sağlık, iyi fiziksel sağlık, maddi güvence, destekleyici aile ve arkadaşlar) alternatif olarak sunulan “öznel iyi olma durumu” objektif iyilik kriterlerine zıt bir öneriyi ifade etmektedir. Yaşam kalitesi literatürü; yaşam kalitesinin objektif kriterler üzerinden tanımlama amaçlı bir çok yaklaşımı göstermektedir; ancak öznel iyi olma durumu, objektif kriterlerden ziyade kişinin kendisinin yaşam tatminini öznel tahmini üzerinden yola çıkmaktadır. Bu anlamda yaşam kalitesini “yaşamın tamamından o anda elde edilen

tecrübelerle ortaya çıkan, bir kişinin kendisini öznel olarak iyi hissetmesi” şeklinde de tanımlanabilmektedir (Campbell, 2004: 127).

Bireylerin mutluluğu yakalamaları neticesinde 1980’li yıllardan bu yana psikolojide Öznel İyilik Hali açısından yaşam memnuniyetine geniş yer verilmektedir (Oishi ve Diener, 2001: 46). Çünkü yaşam memnuniyeti ya da yaşam doyumu ÖİH’nin önemli bir bileşenidir.

Yaşam kalitesi kavramı, çok geniş, kapsamlı, sınırları belirsiz olması yaşamın pek çok alanını ve kişiden kişiye değişen farklı değerleri kapsadığı çeşitli çevrelerce farklı şekilde tanımlanabilmektedir. Bu durumun neticesinde, yaşam kalitesi, literatürde çeşitli terimlerle eş anlamlı sayılmıştır. Bunlar;

- Yaşam memnuniyeti
- Öznel iyilik durumu
- Mutluluk
- Yaşam doyumu
- Özsaygı
- Sağlık
- Yaşamın önemi

Bu terimlerden yaşam memnuniyeti ile yaşam kalitesi birbirleriyle iç içe geçmiş durumda olup aralarında sıkı bir ilişki mevcuttur. Bu açıdan yaşam kalitesi düşük olan bir bireyin mutlu olması beklenmezken aynı şekilde mutsuz bir bireyin yaşam kalitesinin iyi olmasının beklenmesi yanıltıcı olabilmektedir. Çünkü yaşam kalitesi özünde bir çeşit memnuniyettir (Campbell, 2001: 227).

İKİNCİ BÖLÜM

YAŞAM MEMNUNİYETİ

2.1. YAŞAM MEMNUNİYETİNİN TANIMI

Yaşam memnuniyeti, bireyin yaşam kalitesini bütünüyle değerlendirmesi sonucunda ulaştığı olumluluk derecesi anlamına gelmektedir. Memnuniyet yeterince yapmak / gerçekleştirmek anlamına gelen Latince bir sözcüktür. Gerçekte yaşam memnuniyeti, kişinin yaşam kalitesine subjektif bir değer biçmedir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, yaşam memnuniyeti bireyin kendi yaşam kalitesi neticesinde şekil almaktadır. O nedenle ki, ilk bölümde yaşam kalitesi kavramı üzerinde detaylı olarak durulmuştur. Aynı zamanda yaşam doyumu ya da mutluluk olarak da ifade edilebilen yaşam memnuniyeti, bir bireyin kendi belirlediği kriterlere uygun bir biçimde tüm yaşamını pozitif değerlendirmesi olarak da tanımlanabilmektedir (Diener, ve diğerleri, 1985:68; Veenhoven, 1996:142). Yaşam doyumu öznel iyilik durumunun bilişsel bileşenidir ve bireyin kendisine yüklediği kriterler ve yaşam koşullarını algılayışı arasındaki karşılaştırmaları, dolayısıyla yaşamı hakkında değer biçmesini içermektedir (Pavot ve Diener, 1993:27).

Yaşam memnuniyetini, yaşam kalitesinin önemli göstergelerinden biri olan Öznel İyilik Durumu'nun istikrarlı bir özelliği olarak kabul edip Öznel İyilik Durumu'nu hem yaşam doyumu hem de mutluluğu içine alan geniş bir kavram olarak değerlendirenler olduğu gibi (Diener, 1984:13; Eid ve Diener, 2004:77), her iki kavramı mutluluk ile birlikte eş anlamlı kabul edenler de bulunmaktadır (Lu, 2000:49). Ancak, her ne kadar mutluluk ve Öznel İyilik Durumu ile eş anlamlı kullanılsa da yaşam memnuniyetinin bu kavramlara göre farklı yönleri üzerinde de durulmaktadır. Mutluluk daha çok nesnel iyilik için kullanılırken, yaşam memnuniyetinde öznel yargı söz konusu olmaktadır. Öznel İyilik Durumu'nda ise bireyin belirli psikosomatik belirtilere ilişkin duyguları ön plana çıkarken, yaşam memnuniyetinde yaşam hakkında ayrıntılı ve topyekün bir değerlendirme yapılmaktadır (Veenhoven, 1996: 124).

İlk kez 1961 yılında Neugarten tarafından ortaya atılan yaşam doyumu kavramı daha sonra pek çok araştırmacıya yol göstermiştir. Aslında, yaşam memnuniyetini yada yaşam doyumunu tanımlamak için önce “doyum” kavramının açıklanması uygun olacaktır. Doyum, beklentilerin, gereksinimlerin, istek, dilek ve umutların karşılanmasıdır. Yaşam doyumu ise, bir insanın beklentileriyle (ne istediği), elinde olanların (neye sahip olduğu) karşılaştırılmasıyla elde edilen durum ya da sonuçtur. Yaşam doyumu, kişinin beklentilerinin, gerçek durumla kıyaslanmasıyla ortaya çıkan sonucu gösterir. Yaşam memnuniyeti, genel olarak kişinin tüm yaşamını ve bu yaşamın çok çeşitli boyutlarını içerir. Yaşam memnuniyeti denildiğinde, belirli bir duruma ilişkin memnuniyet yada doyum değil, genel olarak tüm yaşantılardaki memnuniyet yada doyum anlaşılır. Çoğu zaman mutluluk olarak da tanımlanan yaşam memnuniyeti, çağlar boyunca insanlığın ilgi odağı olmuş konulardan biridir. Felsefeciler mutluluğu, insan eylemlerinin en yüksek ve tek motivasyon kaynağı olarak görmüşlerdir. Gerçekte, mutluluk somut bir tarifi olmayan ve fakat varlığından da asla şüphe edilmeyen bir bireysel duyuş ve özlem halidir. Çünkü mutluluk insanın yaşam şeklinin, yetişme tarzının, çevresinin, aile yapısının, benimsediği hayat görüşünün, içsel dünyasının, insancıl yapısının, isteklerinin, gereksinimlerinin, duygularının, duyularının ve hatta tüm olanaklarının büyük bir uyum içinde dengesini bulması ile oluşacak bir ruh halidir. Doğaldır ki, tüm bunlar her insana göre ayrı ayrı değerler taşıdığına göre, dünya üzerinde iki ayrı kişi için birbirine benzer bir mutluluk tarifi bulmak veya böyle net bir tarifi yapmak olası değildir. Günlük yaşamda oldukça sık kullanılan mutluluk kavramı, tanımlanması güç ve farklı anlamlara gelen bir kavram olduğu için, sosyal psikologlar, mutluluk yerine yaşam doyumu ya da yaşam memnuniyeti kavramlarını kullanmaktadırlar (Brandt 1985: 214).

Felsefecilere karşın psikologlar ise, mutsuzluk üzerinde çok fazla durup, mutluluğu hep ihmal etmişlerdir. Son 15 yılda davranış bilimcileri, bu hatalarını düzelterek, mutluluk hakkında hem uygulamalı, hem de kurumsal çalışmalar yapmışlardır (Telfer 1980: 98).

Diener'a (1984) göre, Wilson (1967) mutluluk üzerine yaptığı araştırmalarında iki genel sonuca ulaşmıştır. Birincisi, "en avantajlı durumda olanlar, en mutludur" şeklinededir. Mutlu kişi, genç, sağlıklı, iyi eğitim görmüş, ekonomik bakımdan iyi, dışa dönük, optimistik, tasasız, dindar, evli, ılımlı, arzulara sahip ve zeki kişidir. Ulaşılan ikinci sonuç ise; Yunan filozoflarından bu yana, mutluluk üzerine çok az kurumsal gelişmenin sağlanmış olduğudur (Diener, 1984:78; Wilson, 1967:43). Wilson'un incelemesinden sonra, günümüze kadar konuyla ilgili sayısız araştırma yapılmıştır. Örneğin, araştırmalarda sağlık ile mutluluk ve yaş ile mutluluk arasında önemli bir ilişki bulunmamıştır. Bundan da önemlisi yapılan çalışmalar, demografik değişkenlerin mutluluğun çok küçük bir kısmını açıkladığını ortaya koymuşlardır. Bu sonuçlar, araştırmacıları mutluluğun psikolojik nedenlerini aramaya yöneltmiştir (Wilson, 1967: 73).

Son yıllarda mutluluğa dayanan araştırmalar, ekonomideki gelişmelerin en önemlilerinden biri haline gelmiştir. Uzun yıllar boyunca mutluluk kavramını ciddi bir şekilde göz önünde bulunduran ekonomistlerin başında Easterlin (1974) gelmektedir. Oswald (1997), Frank (1997) ve Ng(1997), Economic Journal'daki yazıları son zamanlarda bu alana olan ilginin artmasını sağlamışlardır. Ancak, psikolojide, mutluluk üzerine yapılan çalışmalar daha eski ve geniş kapsamlıdır. Bu konuda ilk alışma Wilson tarafından 1967 yılında gerçekleştirilmiştir. Argyle (1987), Myers (1993) ve sosyolog Veenhoven (1993) tarafından mutluluk üzerine yapılan çalışmalar yayınlanmıştır. Son yıllarda yapılan araştırmalar, Diener, Suh, Lucas ve Smith tarafından gerçekleştirilmiştir. Lane (1991) yaptığı çalışmasında psikolojik ve ekonomik literatüre farklı bir bakış açısı kazandırmıştır (Lane, 1991:48)

Yaşam memnuniyeti veya mutluluk kavramları yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, birbirleriyle i içe geçmiş durumda olup kolaylıkla birbirlerinin yerlerine ikame edilebilmektedir. Mutluluk ve yaşam memnuniyeti, alan araştırmaları ile ölçülmektedir. Bu anketlerde bireylere, "bir bütün olarak yaşamınızı düşündüğünüzde ne kadar mutlusunuz?" sorusu sorulmakta ve mutluluk düzeyleri ölçülmektedir. Cevap düzeyi üç ölekliden on ölekliye kadar değişmektedir. Bu amaçla kişilere yöneltilen anketlerde genel mutluluk düzeyleri, hayattan aldıkları

tatmin seviyesi ve yaşam kaliteleri sorulmaktadır. Bu yolla, kişilerin kendilerini puanladıkları bir analiz yapılmaktadır. Böylece, insanların yaşamlarıyla ilgili pek çok farklı değişkeni ve kaygılarını gözlemlemek mümkündür. Ayrıca bu alan araştırmaları ile mutluluğu belirleyen faktörler de elde edilmektedir. Araştırmaların çoğunda cevap verilmemiş önemli bir soru da, nedenselliğin yönüdür. Diğer bir deyişle, bir çok değişken için neden ve etkiyi oluşturmak zordur ve birçok durumda bunlar etkileşim halindedir. Örneğin, “evli insanlar mutlu mudur?” veya “mutlu insanlar mı evlidir?”, “zengin insanlar mutlu mudur” veya “mutlu insanlar daha fazla gelire sahiptir”. Benzer sorular pozitif pozitif ilişki içeren sağlık ve mutluluk, mutluluk ve demokrasi, mutluluk ve eşitsizlik arasında farklı alanlar için oluşturulabilir (Graham ve diğerleri, 2004:131). Diğer yandan birçok araştırmacı gelirin, bireyin mutluluğu ile zayıf bir ilişkisi olduğunu iddia eder. Easterlin (1974, 1995, 2001) bir ülkedeki zengin bireyler fakir bireylerden daha mutlu olurken, gelir artışların mutlulukta anlamlı bir artışa yol açmadığını bulmuştur. 1957 yılında Amerikan nüfusunun çok büyük bir kısmı kendisini “çok mutlu” hissederken bu tarihten sonra sürekli ekonomik büyümeye rağmen mutluluk düzeyi azalma kaydedilmiştir (Schor, 1991: 91). Oswald’ın 1997 yılında Birleşik Devletler ve 12 Avrupa Birliği ülkelerini kapsayan bir başka çalışmasında ise şu iki sonuç ortaya çıkmıştır;

1. Paranın mutluluğu satın alabildiğini ancak, mutluluk üzerindeki etkisinin küçük olduğunu hatta bazı zamanlar bu etkinin istatistiki olarak anlamsız çıktığı,
2. İşsizliğin insanları çok mutsuz kıldığı gelir kaybıyla birlikte yaşamdan tatmin olma düzeylerinin de hızlı azalmaya başladıkları sonucuna varmıştır (Oswald, 1997: 126)

Topluluk ya da ulusun başarısı nesnel standartlarla sık sık yargılanmaktadır. Politik partiler, yeniden seçilmek için bir yöntem olarak, vatandaşlara iktidarda oldukları dönem boyunca halkın ne denli refah içinde olduğunu hatırlatırlar. Halkı iktidarları döneminde yaşam kalitesinin arttığına ikna etmek için işsizlik oranları, daha yüksek gelir, daha düşük vergiler, daha düşük suç oranları ile eğitim ve sağlıktaki gelişmeleri sık sık gündeme getirmektedirler. Yine de kişinin yaşam

kalitesi, bu şekilde ölçülemez. Ancak yaşam kalitesinin nesnel ölçümleri (gelir, eğitim vb.) ile kişilerin yaşam memnuniyetleri ile ilgili kişisel yorumları, kanaatleri arasındaki bağlantı genelde son derece düşüktür. Örneğin travmatik bir omurilik zedelenmesi geçiren bir kişinin, yaşamında böyle travmatik bir deneyim yaşamamış diğer kişilere göre yaşamından daha az memnun olacağı tahmin edilebilir. Ancak deneysel araştırmalar bu kanıyı desteklememektedir aslında, engelli kişilerin belirttikleri (rapor ettikleri) yaşam memnuniyeti düzeyi, engelsiz kişilerden daha az değildir. Gözlemlenebilir yaşam koşulları ve yaşam memnuniyetine dair öznel yargılar arasında birebir ilişkinin her zaman var olmadığı söylenebilmektedir (Lorie Sousa - Sonja, 2001:34).

Pek çok psikolojik araştırma kişilerin yaşam memnuniyeti kaynaklarını araştırmıştır. Bu kaynaklar genel olarak varlık, kişinin bekar ya da evli olması, erkek ya da kadın olması, genç ya da erkek olması durumlarını içermektedir. Araştırmacıların büyük bir kısmı yaşam memnuniyeti tahminleyicileri kadınların deneyimleri üzerine özel olarak odaklanmadığından araştırma her iki cinsiyet için geçerlidir. Neyse ki bulguların çoğu doğrudan kadınların hayatları ile ilişkilidir. Çocuk doğurma, büyütme, yoksulluk, eşitsizlik bunların tümü kadınların yaşam memnuniyetine etki eder ancak bu faktörlerle ilgili çalışmalar sadece kadın katılımcılar için yapılmamıştır ya da özellikle cinsiyet farklılıkları üzerine analiz edilmemiştir. Böylece bu bakış genel olarak, kadınların hayatları ve deneyimleri ile yaşam memnuniyeti üzerine odaklanacaktır (Lorie Sousa - Sonja, 2001:74).

2.2. YAŞAM MEMNUNİYETİNİN ÖLÇÜMÜ

Yaşam memnuniyeti ile ilgili faktörleri incelemek üzere literatüre başvurmadan önce yaşam memnuniyetinin nasıl ölçüldüğünün üzerinde durulması önemlidir. Araştırmacıların önemli bir kısmı, yaşam memnuniyetini, kişilerin bildirimlerine istinaden ölçmeyi seçmektedir. Bu yöntemle kişiler skala üzerinde sembol (yüz ifadeleri) ya da numara (1'den 7'ye kadar numaralandırılmış) seçerek yaşamlarından ne kadar memnun olduklarını belirtirler. Yaşam memnuniyetinin bir yargı olduğu kabul edildiğinden, araştırmacılar, kişisel bildirimlerin ölçümlemenin

en doğrudan ve en kesin yolu olduğuna inanmaktadırlar (Lorie Sousa - Sonja, 2001:106).

2.2.1. Yaşam Memnuniyetinin Tek - Nesne ve Çoklu - Nesne Ölçümleri

Yaşam memnuniyetinin pek çok kişisel bildirim ölçümleri vardır. Bazı ölçümler “Genel olarak hayatınızdan ne kadar memnunsunuz” gibi tek bir sorudan ibaretken diğerleri katılımcıların birkaç soruyu yanıtlamasını gerektirir. Genelde araştırmacılar, çoklu - nesne ölçümlerini tek - nesne ölçümlere tercih ederler. Tek - nesne skalaların yeterli yakınsak gerçekliği (skalalar diğer benzeri ölçümlerle uyumludur) ve memnuniyet güvenilirliği (skala çeşitli zamanlarda benzer ölçümler yapmıştır) olmasına rağmen sadece çoklu - nesne skalaları, kelime ve ölçüm hatalarını tespit ettiği gibi, içsel tutarlılık değerlemesine olanak tanımaktadır. Ayrıca Ed Diener (1984) çoklu - nesne skalalarının tek - nesne skalalarına göre daha güvenilir ve geçerli olduğunu tartışmıştır. Hatta Martin Piquart ve Silvia Sorensen (2000) tarafında yürütülen bir meta-analizde gelir, eğitim, cinsiyet ve yaş gibi değişkenlerle yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin çoklu - nesne skala yerine tek - nesne skala kullanıldığında azaldığını bulmuştur (Martin Piquart ve Silvia Sorensen, 2000:155) Araştırmacılar tek – nesne skalalarının verilen yanıtlarda sosyal değerlerin etkisi olup olmadığını çoklu – nesne skalalarına göre daha doğru algıladıklarını düşünmektedirler çünkü çoklu nesne skalası, daha fazla özgün bilgi talep etmektedir. Bu endişelere rağmen tek - nesne skalalar, çoklu - nesne skalalar ile ilişkide olma eğilimindedir, yani özetlenmiş bir versiyon gerektiğinde, tek - nesne skalaların daha uygun olacağı görülmektedir. En yaygın şekilde kullanılan ve en geçerli olan yaşam memnuniyet ölçümü ise çoklu-nesne skalası ve Yaşam Skalası ile Memnuniyet'tir (Argyle M, 1999: 202).

2.2.2. Yaşam Skalası İle Memnuniyet

5-Nesne Yaşam Skalası ile Memnuniyet (Satisfaction With Life Scale - SWLS) Ed Diener ve arkadaşları tarafından (1985) evrensel yaşam memnuniyetini ölçmek için tasarlanmıştır. Yazarlar yaşam memnuniyetini öznel mutluluğun bilişsel unsurlarından birisi olarak gördüklerinden bu skalayı duyguları referans almaksızın kurmuşlardır. Skala nesnelere için kullanılan dil, cevaplayıcıların genel yaşam memnuniyetlerini değerlendirmeleri için yaygın ve geneldir (Lorie Sousa - Sonja, 2001:206).

SWLS pek çok farklı gruptan katılımcılara uygulanmıştır ve cinsiyet, etnik köken ve yaş arasında yüksek oranda tutarlılık ve güvenilirliğe sahip olduğu saptanmıştır.. SWLS yönlendirmeleri, katılımcılardan, şu beş durumu 7-Puan Likert skalası üzerinde oranlamasını ister.

(1 = kesinlikle katılmıyorum, 4 = ne katılıyorum ne katılmıyorum, 7 = kesinlikle katılıyorum).

- Pek çok yönden hayatım ideale yakın.
- Yaşam koşullarım mükemmel.
- Yaşamımdan memnunum.
- Şimdiye kadar hayatta istediğim önemli şeyleri elde ettim.
- Yaşamımı yeniden yaşayabilsem, hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim.

2.2.3. Diğer Memnuniyet Ölçümleri

Yaşam memnuniyetinin ölçülmesinde yaygın olmamakla birlikte tercih edilen diğer ölçüm teknikleri aşağıda yer almaktadır.

2.2.3.1. Hadley Cantrill'in Self – Anchoring Skalası

Yaşam memnuniyetini, katılımcıların merdivendeki basamaklar üzerinde işaretleme yapmaları yöntemi ile ölçen tek-nesne bir skaladır. En üstteki basamakta “senin için en iyi yaşam” ve en alt basamakta ise “senin için olabilecek en kötü yaşam” etiketleri ile kişilerin yaşam memnuniyeti yargılarını göstermeye çalışmaktadır.

2.2.3.2. Frank Andrews ve Stephen Withey Memnun – Mutsuz Skalası

Katılımcılardan yaşam memnuniyetlerinin düzeyini mutlu yüz ifadesinden üzgün yüz ifadesine giden yedi ifadeden birini seçerek “yaşamınızın tümüyle ilgili ne hissediyorsunuz” sorusuna cevap vermeleri istenir.

2.2.4. Yaşam Memnuniyeti Ölçümleri ile İlgili Karşılaşılan Sorunlar

Yaşam memnuniyeti ölçümlerinin geçerliliği hakkında bir takım endişeler mevcuttur. Eleştiriler şunları sorgulamaktadır:

1. Kişiler, yaşam memnuniyetlerinin farkında mıdır?
2. Olduklarından daha memnun görünmek için cevaplarını abartırlar mı?
3. Kendi algılamaları, diğer kişilerin aynı olguları algılayış şekline göre değişir mi?
4. Cinsiyetlerine ya da kültürlerine göre soruları farklı şekilde çevirirler mi?

Ancak bu endişeler pek de sağlam somut kanıtlara dayanmamaktadır. Öncelikle, katılımcılar memnuniyete dair soruları yanıtlarken nadiren başarısız olurlar ve böyle soruları hemen yanıtlama eğilimi içerisine girmektedirler. İkinci olarak yapılan pek çok araştırmada yaşam memnuniyetinin ölçümü ortak bir payda altında yürütüldüğünden, sosyal arzu edilirlilik etkisinin kişilerin cevapları üzerinde önemli bir etki oluşturması için çok az sebep bulunmaktadır. Üçüncüsü, kişilerin algılarının diğer kişilerin algıları yüzünden karışması ihtimal dâhilinde değildir

çünkü diğer bireylerin daha zengin ya da iyi eğitilmiş olması gerekir ki kişi diğerlerinden daha az zengin ya da daha az eğitilmiş ise daha yüksek memnuniyet ifade etmek istesin. Bu genel olarak bulunmamıştır. Ve, sonunda SWLS genel terimlerle yazıldığından, her bir bireyin kendileri için yaşam memnuniyetini tanımlamalarına izin veren bir prosedür olmaktadır. Bu sıkça kullanılan yaşam skalası cinsiyet ve kültürden bağımsız görünmektedir ki cinsiyet ve kültür farklılıkları skalayı etkilemez. Örnek olarak yapılan son çalışmalardan birinde Kari Tucker ve arkadaşları SWLS ölçümlerinin iki farklı kültürdeki kadın ve erkekler için benzer olduğunu bulmuşlardır (Kari Tucker ve diğerleri, 2000: 181).

2.3. YAŞAM MEMNUNİYETİNİ ALGILAMA FARKLILIKLARI

Pek çok insanın kendi yaşam memnuniyeti seviyelerini derecelendirmek için yeterli donanıma sahip olduğu bilinmektedir. Yine de kişilerin böyle yargılara nasıl vardığı sorusu henüz cevap bulamamıştır. Bu alandaki teorisyenler tarafından ortaya çıkarılan yaşam memnuniyeti kavramı bazı ipuçları vermektedir. Örneğin, Angus Campbell ve arkadaşları (1976) kişinin ne istediği ve neye sahip olduğu bilincine dayanarak gerçeklik ve ideal arasındaki ilişkiyi kavramlaştırmışlardır. Böylece bir kadının kendi yaşam memnuniyeti, kendi yaşamı için kişisel standartları ve beklentilerini kapsadığı sonucuna ulaşmışlardır (Campbell ve diğerleri, 1976:125) .

Alex Michalos'un Çoklu Çelişki Teorisi (1986) da bir kadının kendi memnuniyet seviyesine nasıl ulaşabileceğinden bahsetmektedir. Bu teoriye göre memnuniyet, kişinin hayatının nasıl gittiği ya da nasıl olması gerektiğine dair algıları ile tanımlanmaktadır. Nasıl gittiği ve kişinin ne istediği, önceden neye sahip olduğu, ne beklediği, diğerlerinin neye sahip olduğu ve kişinin nasıl hissettiği ve ne arzuladığı kombinasyonu yaşam memnuniyetini tanımlayan bir çerçeve oluşturmaktadır (Alex Michalos,1986: 144). Michalos'un teorisi yaklaşık 700 üniversite öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirilen bir örneklemedir. Katılımcıların %54'ü kadındır. Örneklemedeki erkekler ve kadınlar karşılaştırılabilir şekillerde evrensel düzeyde memnun oldukları belirlenmiştir (A.Michalos, 1986: 184).

Joseph Sirgy'nin teorisi (1998) kadınların, yaşam memnuniyetleri ile ilgili bir yargıya varmadan önce bazı karşılaştırmaları göz önünde bulundurdıklarından bahsetmektedir. Kişinin gerçekleştirilme kapasitesine sahip olduğu beklentileri, kişinin geçmiş yaşantısı, idealleri, hissettikleri ve arzu ettikleri, kişinin gerek duyduğu minimum memnuniyet düzeyi ve kişinin gerçekleşeceğine en çok inandığı hayalleri, beklentileri yaşam memnuniyetini tanımlamaya yardımcı unsurlar oldukları saptanmıştır (Joseph Sirgy, 1998: 456).

Diğer araştırmacılar kişilerin yaşam memnuniyetine dair kendi değerlendirmelerini “üst – alt” ya da “alt-üst” yaklaşımı ile açıklarlar. Eğer bir kadın “üst –alt” prosedürünü kullanıyorsa, yaşamının değerini bir bütün olarak yansıtıyor olabilir. Buradan da yaşamının iyi ya da kötü olduğu sonucu ortaya çıkabilir. Ya da “üst – alt” yaklaşımında yaşamındaki çeşitli alanları, evlilik, sahip olunan çocuklar, iş ortamı, arkadaşlık ve gelir gibi sınıflara ayırarak değerlendirmek de yanıltıcı olmayacaktır. Böylece tüm bu alanlardan edinilen ortalama memnuniyete göre yaşam memnuniyeti yargısına varmak daha kolay olmaktadır (Lorie Sousa - Sonja, 2001:73).

Başka bir deyişle, bir kadın iyi bir hayatı olduğu için mi hayatından memnundur ya da mutlu olduğu için mi hayatından memnundur? Birincil araştırma, yanıtın her ikisi de olduğunu önermektedir ancak bu soruyu daha doğru yanıtlayabilmek için daha çok çalışmak gereklidir (Veenhoven, 1996: 149).

2.4. YAŞAM MEMNUNİYETİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Yaşam memnuniyetini belirleyen etmenlerin neler olduğunu saptamak, araştırmacıların uğraştığı en önemli sorulardan bir tanesidir. Şöyle ki, neden bazı kadınlar diğerlerine göre daha memnundurlar?

Bu konudaki araştırmaların çoğu iki kategoride sınıflandırılabilirler, karakteristik özellikler (genetik, kalıtsal özellik) ve çevresel faktörler (yaşam koşulları, hayatsal olaylar). Yaşam memnuniyetinin sabit, devam eden bir şekilde mi yoksa dış etkenlerden ve de yaşam koşullarından fazlaca etkilenen bir yapıda mı

olduğu konusu araştırmaların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Örneğin, ayrılma veya tacize uğraması, çocuk sahibi olması, boşanma, ev sahibi olması, terfi alması veya iş hayatı ile ev yaşamının günlük dengesini kurmaktaki zorluklar kadının memnuniyetini önemli ölçüde etkiler mi? Ya da, kadının olaylara karşı sabit karakteri mi onun yaşam memnuniyetini belirler? Şöyle ki, kadın gelirindeki, medeni halindeki, iş durumundaki veya önemli diğer olaylardaki değişikliklere rağmen memnun veya memnuniyetsiz kalabiliyor mu? İkinci görüşe destek olarak, araştırmalar bireylerin zaman ve mekân karşısında benzer memnuniyet seviyesinde olma eğiliminde olduklarını saptamıştır. Örneğin, evliliğinden memnun olan kadınlar aynı zamanda genelde işlerinden, çocuklarından, mali durumlarından hatta günlük hava durumundan da mutlu olabilmektedir. Bununla birlikte, bu bulgular çok da abartılmamalıdır, öyle ki; eşinden memnun olmadığı halde işinden memnun olan kadınlar bulmak kuvvetle muhtemeldir. Öteki bakış açısına göre, başka çalışmalarda bulunan sonuçlara göre, geçen sene meydana gelen olumlu olayların olumsuz olaylara oranı gelecek seneki yaşam memnuniyetinin tahmininde rol oynamaktadır. Bu bulgulara göre, evlilik, yeni bir iş gibi olaylar bireyin yaşam memnuniyetinde gerçekten önemli artışlara veya azalışlara yol açabilmektedir (Lorie Sousa - Sonja, 2001: 88).

Eunkook Suh ve meslektaşları (1996) böylesi çelişen bulguları açıklamaya yardımcı olabilecek derinlemesine çalışmalar yürütmüşlerdir. Araştırmacılar, yaklaşık 6 aydan 2 yıla kadar üniversiteden yeni mezun olmuş kadın ve erkeklerle önemli yaşamsal olayları ve yaşam memnuniyetlerini de kapsayan kişisel refah düzeylerini bildirmeleri istenmiştir. Sonuçlar, öğrencilerin hayatlarında gerçekleşen önemli yaşamsal olayların bu kişilerin refah düzeyleri ile ilgili olduğu ancak bunların etkilerinin daimi olmadığını göstermiştir (Eunkook Suh ve diğerleri, 1996: 232). Bu bulgular, hem kadınlarda hem de erkeklerde geçmiş olayların öngörülen değişikliklere yol açmazken yeni olaylarda olmasının muhtemel nedeni insanların önemli yaşamsal değişikliklere uzun zaman sürecinde uyum sağlayabilmesi olarak yorumlanabilir. Çalışmanın sonuçları birbirinden izole edilmiş karakteristik veya çevresel açıklamaların kişilerin yaşam memnuniyetleri yargılarının kaynakları olarak açıklanmasının yeterli olamayacağı düşüncesini önermiştir. Yaşam memnuniyetinde

hem durağan, kişisel özellik unsurlar (karakteristik eğilimlerinin etkisini yansıtan) hem de aynı zamanda değişken, durumsal unsurlar (çevresel etkileri yansıtan) içerebilmektedir. Bununla birlikte, bireyin kişiliği, bireyin yaşamsal olaylarını etkileyebileceği için, bu iki unsurlar kümesini birbirinden tamamen ayırabilmek imkânsız olabilir. Mesela, dışa dönük bir kadın, şahsına daha fazla mücadele ve daha zengin yaşam tecrübesi şansı vererek, kendini sosyal mahallerde konumlandırabilir. Gerçekten de, Robert Plomin ve iş arkadaşları genlerin ufak da olsa insanların yaşam tecrübe çeşitlerinde etkisi olduğunu kanıtını saptamışlardır (R.Plomin, 1998:83).

Kişiliğin, yaşam memnuniyetini saptamada önemli bir rol oynadığı bilinmekle birlikte, psikolojik elastikiyet, iddiacılık, empati, oto kontrol, dışa dönüklük ve tecrübeye açıklık gibi kişilik değişkenlerinin de yaşam tatmini ile alakalı olduğu bulunmuştur (Keith Magnus ve diğerleri, 1993:302). Sonuç olarak, daha önce belirtildiği gibi, hoşnut bireyler, muhtelif yaşam alanlarında hoşnut olmaya yönelirler. Ek olarak, bu bulgular, yaşam tatmininin zamanla istikrarlı ve durumlar karşısında tutarlı olduğunu ileri sürmektedir.

Yaşam doyumunun özel karakteristiklerinin olduğu görüşünü desteklemenin ötesinde, birçok çalışma, yaşam tatmininin etrafını çeviren kişisel refahın dayanıklı genetik bileşenleri olduğunu bulmuştur. Mesela, Auke Tellegen ve iş arkadaşları, aynı yumurta ikizlerinin (%100 aynı geni taşırlar) farklı çevrelerde yetiştirildiğinde refah seviyelerinin, fraternel ikizlerin (%50 aynı geni taşırlar) ayrı ya da aynı ortamda yetiştirilmesinden daha benzer olduğunu göstermişlerdir (Auke Tellegen ve diğerleri, 1993:231). Gelecek araştırma kişilik ile yaşam tatmini arasındaki bağ hakkındaki varsayımlara varabilmek için spesifik olarak yaşam tatmini ölçen çalışmalardan faydalanılacaktır. Şu anda da literatür, bir kadının yaşam memnuniyeti hakkında bir yargıya varması halinde, bu yargıda kadının kişiliğinin çok önemli bir rolü olduğunu önermektedir. Bununla birlikte yakınsal çevre faktörleri diğer bir deyişle son zamanlarda yaşamda meydana gelen hareketler yaşam memnuniyetine dair kısa dönem yargılarını etkilemektedir (Pinquart, M.,- Sorensen, S., 2000:187).

Sonuç olarak, psikoloji alanındaki pek çok değişken gibi, çevresel ve kişisel koşullar, yaşam memnuniyetini belirlemede etkilidir ve birine daha çok inanarak diğerini yok saymak teoride ve pratikte gerçekçi olmayacaktır (Kahneman – E.Diener, 1995;373)

2.5. YAŞAM MEMNUNİYETİNİN DEMOGRAFİK TAHMİNLEYİCİLERİ

Yaşam memnuniyeti ile ilgili yapılan geniş çaplı araştırmalar, hangi demografik değişkenlerin yaşam memnuniyetini tahmin etmede kullanıldığını bulmaya yöneliktir. Bununla birlikte araştırmacılar, katılımcıları nadir olarak demografik gruplara (yaş, gelir, cinsiyet) ayırdıklarından, gerçek deneyimler ortaya çıkaramamaktadırlar (Lorie Sousa - Sonja, 2002:87). Dolayısıyla tüm bu araştırmalar mecburen birbirine uyumludur. İşin önemli bir kısmı yaşam memnuniyetinin “nesnel” belirleyicilerine odaklanmıştır; bu kapsamda memnuniyet, hem nispeten kontrol edilebilen (gelir, meslek, eğitim, evlilik vs.) ile kontrol edilemeyen (kültür vs) unsurları ve kişilerin belirli durumlarını (cinsiyet, yaş) kapsamaktadır.

2.5.1. KÜLTÜR

Kültürel etkiler üzerindeki araştırmayı tanımlamadan önce, yaşam memnuniyetinin farklı kültürde benzer şekilde ölçülebilir olup olmadığı sorusuna dönülmesi gerekmektedir. Memnuniyet evrensel bir kavram olduğundan farklı kültürlerden araştırmacıların, yaşam memnuniyeti ölçümlerini, farklı dillere çevirmekte zorluk çekmedikleri gözlenmiştir. Farklı kültürlerden insanlar “mutluluk”, “yaşamdan memnun olmak”, “olası en iyi yaşam”, ve “olası en kötü yaşam” gibi terimleri anlamaktadırlar ve anlaşılabilirliği açısından da herhangi bir fark görünmemektedir. Böylece, araştırma, yaşam memnuniyetinin sadece Batı konsepti dahilinde olmadığını önermektedir. Örneğin; cevapsız sorulara ya da “bilmiyorum” cevaplarına Batılı olmayan kültürlerde de Batılı kültürlerde olduğu kadar az rastlanmaktadır. Özetle, yaşam memnuniyeti yapısının kültürel anlamda evrenselliği, araştırmacıların farklı kültürlerde yaşam memnuniyetini kıyaslamasına imkan tanımaktadır (Lorie Sousa - Sonja, 2001: 92).

Mevcut araştırmalar bireysel kültürlerin (ABD, İngiltere, Avustralya) bireylerinin toplumcu kültürlerin (Çin, Japonya, Hindistan vs) yelerine göre yaşamlarından daha memnun olduklarını saptamışlardır. Yaşam memnuniyetinin diğer kültürel boyutlara göre değişiklik gösterdiği grlmektedir. Örneğin, varlıklı, sanayileşmiş ulusların genelde memnuniyetlerinin gök yüksek düzeyde seyrederken, yoksul, üçüncü dünya ülkeleri ulusları vatandaşlarının memnuniyet düzeylerinin gök düşük seviyede olduğu grlmektedir. Araştırma, bir insan topluluğunun, belli bir seviyede refah düzeyine ulaştığında, yaşam memnuniyeti ile varlık düzeyi arasında zayıf bir ilişki olduğunu gnermektedir (Arglye, 1999: 256).

Son araştırmalar, farklı kültürlerin üyelerinin, farklı şekillerde yaşam memnuniyetlerini yargıladıklarını gnermektedir. Eunkook Suh ve arkadaşları (1998), 61 ulustan 62.500 katılımcıyla geniş gpli bir araştırma yapmışlardır. Araştırmalarının sonuçları toplumcu ve bireyci kültürlerin üyelerinin yaşam memnuniyetlerini değerlendirirken farklı türde bilgilere ulaşmışlardır (Eunkook Suh ve diğerleri, 1998:197). Yani toplumcu kültürlerin yeleri, yaşam memnuniyeti yargılarını oluştururken kültürel normlara değer verirken (Memnun olmam mı bekleniyor) bireyci kültürlerin yeleri, yaşam memnuniyetlerine rehber olarak duygusal deneyimlerine (Sıklıkla mutlu muyum?) değer vermektedirler. İlginçtir ki, toplumcu bir kent olan Hong Kong'dan katılımcılar, memnuniyetlerini yargılarken, duygularına güvenmektedirler. Bu sürekli değişen kültürdeki hızlı batılılaşma ve modernleşme bu şaşırtıcı bulgunun nedeni olabilir. Hatta daha günce de değindiğimiz gibi kişilik ve gvrenin her ikisi de yaşam memnuniyeti açısından gnemli belirleyici değişkenlerdir. Yani memnuniyete dair yargılar değişkendir ve değişen sosyal gvrenin de konusudur (Diener ve diğerleri, 1997: 157)

2.5.2. CİNSİYET

Literatürde yer alan paradoksa göre, kadın bireylerin depresyon oranları erkeklere göre daha yüksek olmasına karşın mutluluk düzeyleri erkek bireylerden daha fazladır. Aynı zamanda glişmaların gğunluğunda yaşam memnuniyeti açısından cinsiyet farkı gözetilmez. Bu kompleks yapı, erkek ve kadınların geçirmiş oldukları

tipik deneyimlerin etki alanları göz önünde bulundurularak çözüme ulaşılabilir. Kadınlar, başlarından geçirdikleri pozitif ve negatif deneyimlerini erkeklere göre daha sıklık ve yoğunlukta anlatırlar. Bu durum kadınların daha büyük sevinç ve daha derin üzüntü yaşamalarına yol açar ki, bu duygularını erkeklere nazaran daha fazla yaşadıklarını göstermektedir (Tatarkiewicz, 1976: 278).

Benzer yaşam memnuniyeti düzeylerine rağmen, kadın ve erkeklerin yaşam memnuniyetleri farklı kaynaklardan beslenmektedir. Örneğin, Diener ve Frank Fujita (1995) arkadaş çevresi, aile, iş hayatı, sivil toplum örgütleri vb. gibi sosyal kaynakların hem kadın hem de erkek bireylerin yaşam memnuniyetlerini tahmin etmede etkili bir rol üstlendiğini ancak bu sosyal kaynakların kadınların yaşam memnuniyetlerini daha tahmin edici olduğunu bulmuşlardır. Sosyal içerikli konularda kadınlar hem katılımcı hem de yol gösterici pozisyonunda yer alırken erkek bireyler genellikle spor, politika ve otorite konularında ön plana çıkıp yer bulmaktadır (Lorie Sousa - Sonja, 2001: 105).

2.5.3. YAŞ

Birçok araştırmanın kaynak sağlamış olduğu üzere, yaş nedeniyle yaşam tatmini azalmamaktadır. Genel beklentinin aksine, çok sayıda çalışmadan elde edilen bulgular, hayat memnuniyetinin yaşla beraber düşmediğini kanıtlamıştır. Örneğin, 40 farklı ulustan yaklaşık 6,000 katılımcıyla yürütülen kültürler arası çalışmada, Ed Diener ve Eunkook Suh (1998), kaydedilen hayat memnuniyetinin genel olarak insan ömrü boyunca sabit kaldığını, sadece 20-80 yaş arasında ufak bir artış gösterdiğini bulmuştur (Ed Diener ve Eunkook Suh, 1998: 263)

İnsan ömrü boyunca hayat memnuniyeti seviyesine ilişkin bu şaşırtıcı "farksızlık"ın ağırlıklı açıklaması, insanların yaşamları boyunca meydana gelen belirgin değişimlere olağanüstü bir adaptasyon kapasitesi taşımasından kaynaklanmaktadır. Carol Ryff'in bir çalışmasında (1991), daha yaşlı katılımcılar, kendilerine gerçekçi ve idealist bakışları arasında gençlere oranla ufak tutarsızlıklar göstermişlerdir. Muhtemelen, kadınlar yaşlandıkça, hayat şartlarına uydurmak için

ideallerini revize etmektedirler (Carol Ryff, 1991: 71). Örnek olarak, bir bayan zamanla, üç çocuk sahibi olmanın getirdiği ağır finansal koşulları görüp iki tane çocuk sahibi olmayı tercih edebilmektedir. Bu durum, kadın bireylere, yaşam tarzlarındaki gerçekçi ve idealist bakışlar arasındaki tutarsızlığın azaltılmasında yardımcı olmaktadır. Doğrusu, Jochen Brandtstaedter ve Gerolf Renner' e (1990) göre uyum sağlayarak başa çıkma yaşla beraber azalmamaktadır. Bir başka alternatif görüş olarak, kadınlar yaşlandıkça, hedeflerine daha büyük bir sıklıkla erişebilmekte ve bir aile, kariyer başarısı ve finansal rahatlık gibi ideallerine daha çabuk yaklaşabilmektedirler (Jochen Brandtstaedter ve Gerolf Renner, 1990:302).

2.5.4. SOSYAL İLİŞKİLER

İnsan ilişkileri, kimi zaman keyif duygusunu yükseltirken kimi zaman ise üzüntüleri derinleştirmektedir (Francis B., 1625:263). Yapılan pek çok araştırma bu tezi destekler niteliktedir (Fujita, F., Diener, E., 1991:434). Güçlü sosyal ilişkiler ile yaşam memnuniyeti arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır. Yapılan bir çalışmada beş veya daha fazla arkadaşı olduğunu belirten katılımcıların, daha az arkadaşı olduğunu belirten katılımcılara göre daha mutlu oldukları tespit edilmiştir (Headey, B., ve Wearing, A., 1989:741). Sosyal ilişkilerin durumuna ek olarak, cinsiyet değişkeninin yakın ilişkilerin kalitesinin belirlenmesinde oldukça önemli bir yere sahip olduğu da bilinmektedir. Bu konuda kadın bireyler, erkek bireylere oranla daha yüksek ve daha kaliteli ilişkiler sağlamaktadır. Bu nedenle gerek kadınlar gerekse erkekler, kadın bireyler ile olan arkadaşlıkların erkek bireylerin arkadaşlıklarına göre daha yakın, doyurucu ve destekleyici olduğunu belirtmektedir. Bu durum, kadın bireylerle daha çok empati dahilinde bir iletişimin kurulmasından kaynaklanmaktadır (Headey, B., ve Wearing, A., 1989: 771).

Batılı toplumlarda evlilik, diğer ailevi ve arkadaş ilişkilerine göre hayat memnuniyeti açısından daha tahmin edilebilirdir. Ed Diener ve meslektaşları (2000), evli kadınların hayat memnuniyetinin evli erkeklerden farklı olmadığını bulmuştur (Ed Diener ve diğerleri, 2000:141). Ancak, evli erkekler, evli kadınlara oranla iki cinsiyet arasında bekâr olanlarda olduğu gibi daha büyük bir pozitif etki

kaydetmişlerdir. Böylece – muhtemelen kocaların karılarına duygusal destek ve ev bakımı konularında daha bağımlı hale gelmesinden dolayı erkeklerin evlilikten kadınlardan daha çok yararlandığını söylemek mümkün olmaktadır. Bu çalışma ayrıca, aynı evde yaşayan ama evli olmayan çiftlerin, özellikle toplumcu kültürlerde, evli çiftlere göre daha az hayat memnuniyeti içinde olduğunu göstermiştir.

Son yıllarda yapılan araştırmalardan elde edilen bulgulara göre, çocuk sahibi olmayan çiftler çocuk sahibi olanlara göre pek çok açıdan farklılık taşıdığı için yorumlaması zor olsa da, insanların yaşam memnuniyetini artırmamaktadır. Ancak, çocukları olanların çocuklarıyla ilişkileri kendi genel yaşam memnuniyetleriyle yüksek ilişki taşımaktadır (Ed Diener ve diğerleri, 2000: 171).

Ayrıca pek çok çalışma, ebeveynlerin sahip olduğu çocuk sayısının hayat memnuniyetleriyle ters orantılı olduğu, yani çocuk sayısı artıkcça hayat memnuniyetinin düştüğü konusunda birleşmektedir (Krant, 1979: 97).

2.5.5. GELİR

Gelir ve yaşam memnuniyeti arasında karmaşık bir ilişki bulunmaktadır. Toplumlar içinde, zengin bireylerin fakir bireylere göre daha memnun olduğu düşünülmektedir. Toplumlar arasında ise, zengin toplumların fakir olanlara göre daha büyük düzeyde yaşam memnuniyeti olacağı düşünülse de, toplumlar arası çalışmalar bu farkın toplum içindeki bireylere oranla daha düşük olduğunu göstermektedir. Gelir dağılımı ve sınıflar arasında daha büyük ekonomik farklılıklar oluştukça genel memnuniyetsizliğin artması, zengin ve fakir arasındaki hayat memnuniyeti seviyelerinin farklılaşması kaçınılmaz bir sonuç doğurmaktadır. Böylece, daha fakir, eşitliğin daha az olduğu toplumlarda yaşayan kadınların zengin toplumlarda yaşayanlara oranla daha az bir yaşam memnuniyeti seviyesinde oldukları bilinmektedir (Emmons, R. A., ve Diener, E., 1985:157).

Zenginlik ve hayat memnuniyeti arasındaki belirgin korelasyonlara rağmen, uzun ömürlü araştırmalar insanların gelirlerindeki artışın hayat memnuniyetlerindeki

artıŖla örtüŖmesi gerekmediğini göstermektedir. Örneğin, Amerikalıların II. Dünya SavaŖından önceki ve sonraki hayat memnuniyeti gelir düzeylerindeki belirgin artıŖa rağmen artmamıŖtır. Bu duruma pek çok açıklama getirilmiŖtir. Muhtemelen belli bir miktar zenginliğe ulaŖıldıktan sonar hayat memnuniyeti gelir düzeyi ve maddi edinimlere bağlı olarak artmamaktadır. Ek olarak, sosyal karŖılaŖtırma bu etkiyle iliŖkilendirilebilir. Kendini baŖkalarıyla gelir ve zenginlik yönünden karŖılaŖtırmak beklenti yönünden artıŖ sağlamakla beraber hayat memnuniyeti sabit kalabilmektedir (Griffin S. Ve Larsen R. ,1985:276).

2.5.6. İŖ / ALIŖMA HAYATI

Bir bireyin iŖ statüsü, gelirden bağımsız olarak yaŖam memnuniyetine etki edebilmektedir, özellikle iŖsizliđin iŖi olanlara kıyasla yaŖam memnuniyetini belirgin Ŗekilde düŖürdüđu bilinmektedir. Cinsiyet dikkate alındığında, iŖ ya da iŖsizlik kadınlara oranla erkeklerin hayat memnuniyetiyle çok daha sıkı bağlar içinde olduğu saptanmıŖtır. Bu bulgu ŖaŖırtıcı değildir çünkü kadınlarda ev dıŖında alıŖmaları için çok daha az sosyo-kültürel ve ekonomik bir baskı vardır. Ancak, bu durum roller geniŖledikçe deđiŖebilmektedir. Yapılan alıŖmalarda, erkek bireylerin kimlik ve egoları, kadınlara oranla iŖ statülerine çok daha güçlü bir bağla bağlı olduklarını ortaya koymaktadır (Fujita, F., ve Diener, E., 1991:427).

2.5.7. EĞİTİM

Genel olarak, araŖtırmalar, eğitim ve yaŖam memnuniyeti arasında küçük bir iliŖki olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, gelir ve iŖ istatistiki olarak kontrol edildiğinde bu korelasyon kaybolmaktadır. Bu da genel olarak, eğitim ve hayat memnuniyeti arasındaki iliŖkinin daha yüksek eğitim düzeylerinin daha yüksek gelir elde etmesine bağlı olduğunu göstermektedir.

Aynı zamanda eğitim, daha az gelirden ve fakir uluslarda bireylerin yaŖam memnuniyetine daha çok etki etmektedir (Headey, B., ve Wearing, A., 1989: 731).

2.6. TÜRKİYE’ DE YAPILMIŞ OLAN ÇALIŞMALAR

Türkiye’ de yaşam memnuniyetine ilişkin yapılan çalışmalar oldukça kısıtlı sayıda yer almaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar genellikle yaşam kalitesi kavramı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yaşam memnuniyeti temel alınarak yapılan çalışmalardan biri Hamdi Emeç ve Burcu Kümbül Güler tarafından ortaya konan “Yaşam Memnuniyeti ve Akademik Başarıda İyimserlik Etkisi” adlı çalışmadır. Pozitif psikoloji alanında olan bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin iyimserlik yönelimlerinin yaşam memnuniyeti düzeyleri ve akademik başarılarını belirleme etkisi araştırılmaktadır. Örneklemi oluşturan 443 dördüncü sınıf üniversite öğrencilerine; iyimserlik yönelimi, yaşam memnuniyeti, akademik başarı, aylık hane halkı geliri, geleceğe yönelik işsizlik beklentisi, ikamet durumu, kız/erkek arkadaşının olması ve diğer genel demografik bilgilerin elde edilebileceği bir anket uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara bakıldığında, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre yaşam memnuniyeti puanı daha düşük elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuç, üzerinde çalışılan yaşam memnuniyeti araştırmasından elde edilen sonuç ile paralellik taşımaktadır. Buna göre, kız öğrencilerin erkeklere oranla yaşamlarından daha memnun olduğu görülmüştür.

Yaşamının büyük bölümünü kentte geçiren öğrencilerin yaşam memnuniyeti kırsal bölgede yaşamış olan öğrencilere göre daha fazla çıkmıştır. Yaşamlarının önemli bölümünü kırsal bölgede geçirmiş olan öğrencilerin kentte geçirmiş olanlara göre yaşam memnuniyetlerinin daha düşük olmasını modern yaşam tarzını görüp bu yaşam tarzına ayak uyduramamak ile açıklamak mümkün olabilir. Buradan elde edilen sonuç ile yaşam memnuniyeti araştırmasındaki sonuç yine benzer bir nitelik göstermektedir. Son olarak, aylık harcama miktarı ile finansal durum arasındaki ilişki, maddi durumu iyi olup yüksek harcamalarda bulunan öğrencilerin yaşam memnuniyetlerinin daha yüksek olduğunu sonucu elde edilmiştir. Üzerinde çalışılan yaşam memnuniyeti araştırmasında da gelir düzeyi yükseldikçe bireylerin yaşam memnuniyetlerinin arttığı sonucu bulunmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE GENELİ YAŞAM MEMNUNİYETİ SIRALI PROBİT ANALİZ TAHMİN SONUÇLARI

Mutluluk; demografik, ekonomik, fiziksel çevre, sosyal çevre, içinde yaşanılan ülkenin durumu gibi yaşam koşullarını belirleyen bileşenlerin sonucunda oluşur. Mutluluk, beklenti ve umutlarda, nesnel yaşam koşulları kadar öznel algıların da önemli olduğu kabul edilmektedir. Bireysel düzeyde memnuniyet ile mutluluk iç içe geçmiş durumdadır. Bu bölümde, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan 2004 yılı hane halkı yaşam memnuniyeti araştırması anket verileri kullanılarak yaşam memnuniyetini etkileyen faktörlere ilişkin istatistiksel bilgiler yer almaktadır.

3.1. İZLENEN YÖNTEM Ve KULLANILAN DEĞİŞKENLER

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan 2004 yılı hane halkı yaşam memnuniyeti araştırması anket verileri kullanılarak yaşam memnuniyetini etkileyen faktörlerin analiz edildiği bu araştırmada sıralı probit model yaklaşımı kullanılmış olup, elde edilen sonuçlar, iktisadi ve istatistiki olarak yorumlanmıştır.

Aşağıda modellerde kullanılan değişkenler tanımlanmıştır.

Cinsiyet

Erkek

Kadın (Temel sınıf)

Medeni Durum

Evli değil, (Temel sınıf)

Evli

Yaş Grubu

18 – 25 (Temel sınıf)

26 – 35

36 – 45

46 – 55

56 – 65

66 ve üzeri

Gelir Durumu

Geliri 319 ytl ve az olanlar (Temel sınıf)

Geliri 320 – 416 ytl arasında olanlar

Geliri 417 – 583 ytl arasında olanlar

Geliri 584 – 833 ytl arasında olanlar

Geliri 834 – 1.116 ytl arasında olanlar

Geliri 1.166 ytl ve üstü olanlar

Konutun Mülkiyet Durumu

Ev sahibi

Diğer (kiracı, lojman, ev sahibi değil, kira ödemiyor) (Temel sınıf)

Yerleşim Yeri

Kent (Temel sınıf)

Kır

Eğitim Durumu

Okuma yazma bilmeyenler

Okur –yazar olup bir okul bitirmeyenler ve ilkokul mezunu olanlar

İlköğretim, ortaokul ve orta dengi meslek okulu mezunları

Lise ve lise dengi meslek mezunları (Temel sınıf)

4 Yıllık yüksekokul, 2 yıllık yüksekokul, fakülte ve yüksek lisans, doktora

Sosyal Güvenlik Durumu

Yararlanmıyor

Diğer (Emekli Sandığı, SSK, Bağ-Kur) (Temel sınıf)

Gelecekteki Beklenti Durumu

Gelişecek (Temel sınıf)

Aynı seviyede kalacak

Gerileyecek

Fikri yok

Refah Düzeyi

0 En Düşük Refah Seviyesi

1

2

3

.

5 (Temel sınıf)

.

9

10 En Yüksek Refah Seviyesi

Çalışma Alanı

Kamu sektörü

Özel sektör

Çalışmayanlar (Temel sınıf)

Sağlık Durumu

Sağlığından çok memnun olanlar

Sağlığından memnun olanlar (Temel sınıf)

Sağlığı orta olanlar

Sağlığından memnun olmayanlar

Sağlığından hiç memnun olmayanlar

3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Kullanılan Yöntem

Bu çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan 2004 yılı hane halkı yaşam memnuniyeti araştırması anket verileri kullanılarak yaşam memnuniyetini ya da mutluluğu etkileyen faktörler sıralı probit model yaklaşımı ile edilmeye çalışılmış ve sosyo - ekonomik etkileri üzerine yorumlar yapılmıştır. Bu amaçla, Stata 9.0 paket programı aracılığıyla bağımlı değişken yaşam memnuniyeti için sıralı probit model tahminleri yapılmış ve standartlaştırılmış katsayılar analiz edilmiştir.

3.1.2. Sıralı Probit Model

Çalışmanın bu bölümünde, ampirik incelemelere başlamadan önce, bu ampirik incelemelerin dayandırıldığı ekonometrik model ile yaşam memnuniyeti olgusunu belirleyen ekonomik, sosyo-demografik ve kurumsal faktörlerin yaşam memnuniyeti üzerindeki göreceli etkilerinin öngörülmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, kullanılan regresyon modeli tahmin yöntemi, benzeri çalışmalarda kullanılan regresyon tahmin yöntemlerinden farklılık arz etmektedir. Bu farklılığın nedenlerinden biri, literatürdeki birçok çalışmada göz ardı edilen, ekonometrik modelin bağımlı değişkeninin “kesikli bağımlı değişken” olmasıdır. (Greene W.,1993:96). Bağımlı değişken olarak kullanılan “yaşam memnuniyeti endeksi”, 0 ile 5 tam sayıları arasında derecelendirilmiş değerler alan kesikli bir değişken niteliğinde olduğu için, regresyon modelinin tahmin edilmesinde OLS – Ordinary Least Square (Sıradan En Küçük Kareler) tahmin yöntemi uygun değildir. Diğer çalışmalardan farklı olmasının bir başka nedeni ise, ordinal bağımlı değişkenli

OLS kullanımı, OLS regresyon varsayımlarının çoğunu ihlal edebiliyor olmasıdır. Sıralı kategorik verilere OLS uygulanması nominal veya kategorik bağımlı değişken değerleri arasında veya aralığın dışında anlamsız tahminlere yol açabilir, yanlış örneklem varyanslarına dayalı regresyona bağlı olarak geçersiz hipotezi test etme ile karşılaşılabilir.

Bağımlı değişken nominal veya kategorik ise ilişkileri tahmin etmede, ikili ve çok durumlu logit / probit modellerin kullanımı yaygındır. Bununla beraber bağımlı değişkenin kategorik ayrıca ordinal olduğu durumlarda sıralı (ordered) logit veya probit olasılık tahmin edicileri kullanılabilir. Genel olarak sıralı regresyon modeli olarak adlandırılan sıralı logit / probit modeller daha çok ekonomi ve finansal araştırma alanlarında görülmektedir. Yukarıda bahsedilen sıralı logit ve sıralı probit modelleri arasındaki seçim hata teriminin dağılımına bağlıdır. Lojistik dağılım varsayımı içeren logit modelinin kullanılması, çok sayıda gözlemin dağılımın kuyruk kısımlarında bulunduğu zaman uygun görülür. Probit modelindeki varsayımda hata terimi normal dağılımlıdır. İki model arasında diğer bir farklılık ise gizli bağımlı değişkenin özelliğiyle ilgili yapılan varsayımdır. Probit modeli kullanıldığında, gizli bağımlı değişkenin sürekli bir değişken olduğu varsayılmaktadır. Logit modelinde ise gizli bağımlı değişkenin aralıklı bir değişken olduğu varsayılır. İki model çoğu zaman benzer sonuçlar verdiği için, model seçimi genelde araştırmacının tercihine bağlıdır. (Pampel, 2000:146)

İki değerli bağımlı değişkenin açıklanmaya çalışıldığı çalışmalarda, tahmin için kullanılan kümülatif dağılım fonksiyonunun “normal dağılım” a ait olduğu kabulü yapılması durumunda Probit model ortaya çıkmaktadır. (Greene, 2002:69; Wooldridge, 2002:154)

İki değerli logit veya probit modellerde cevap değişkeninin “evet” yada “hayır” şeklinde oluşturulması üzerine modelleme yapılmaktadır. Bununla birlikte alan araştırmalarında cevap değişkeni genellikle “tamamen katılıyorum”, “kısmen katılıyorum” ve “hiç katılmıyorum” şeklinde Likert ölçeğine göre hazırlanmakta ve bu cevaplar sorunun doğasından kaynaklanacak şekilde sıralı formatta olmaktadır.

Benzer durum eğitim düzeyini belirlemede de karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin eğitim düzeylerini belirlemede kullanılan cevap seçenekleri genellikle “ortaokul”, “lise” ve “üniversite” gibi sıralı formda oluşmaktadır. (Gujarati, 2004:623; Greene, 2002:87).

Marcus ve Greene (1985) donanmaya yeni giren askerlerin meslek durumlarındaki niteliklerini (düşük, orta, yüksek) sıralamıştır (Marcus ve Grene, 1985:66) Whinship ve More (1984) eğitim 8 yıldan az, 8 - 11 yıl, 12 yıl ve 13 yıl veya daha fazlası olarak gruplayıp sıralamıştır. Araştırmacılar bağımlı değişkenin aralık şeklinde olsa bile kullanılabilirliğini ifade etmişlerdir.

Sıralı formda elde edilen cevapların modellenmesinde literatürde oldukça geniş bir kullanım alanı bulunan Sıralı probit ve ya logit regresyon modelleri kullanılmaktadır. Sıralı probit modeli iki sonuçlu probit model gibi gözlemlenemeyen (gizli) değişkenli regresyon modeli olarak oluşturulur.

Aşağıdaki model göz önünde bulundurursa;

$$y^* = x'b + e$$

buradaki y^* gözlemlenemeyen değişkendir ve aşağıdaki gibi tanımlanır (Greene, 2002:114; Kennedy, 1998:135):

- 1) $y = 0$ eğer $y^* \leq 0$ ise,
- $y = 1$ eğer $0 < y^* \leq \mu_1$ ise,
- $y = 2$ eğer $\mu_1 < y^* \leq \mu_2$ ise,
- $y = j$ eğer $\mu_{j-1} < y^* \leq \mu_j$ ise.

$\mu_1, \mu_2, \mu_3,$ ve $\mu_4,$ y değişkenini y^* değişkenine bağlayan eşik katsayıları gösterir.

2) Eşik değerlerin gösteren μ 'ler sıralı probit model ile tahmin edilecek olan bilinmeyen parametrelerdir. Sıralı probit modelde hataların normal dağıldığı varsayımı ile aşağıdaki olasılıklar elde edilebilir (Greene, 2002:135)

$$\text{Prob}(y = 0|x) = \Phi(-x'\beta),$$

$$\text{Prob}(y = 1|x) = \Phi(\mu_1 - x\beta) - \Phi(-x\beta),$$

$$\text{Prob}(y = 2|x) = \Phi(\mu_2 - x\beta) - \Phi(\mu_1 - x\beta),$$

$$\text{Prob}(y = J|x) = 1 - \Phi(\mu_{J-1} - x\beta).$$

Burada tüm olasılıksızlar pozitifdir ve $0 < \mu_1 < \mu_2 < \dots < \mu_{J-1}$ şeklinde olmalıdır.

3.1.3. Probit Regresyonda Katsayıların Yorumu

Sıralı Probit regresyonunun katsayı tahminlerin yorumlamanın değişik yolları vardır;

- Standartlaştırılmış katsayıları hesaplama,
- Tahmin edilen olasılıkları (predicted probabilities) hesaplama,
- Tahmin edilen olasılıklardaki faktör değişmeyi (factor change) hesaplama,
- Tahmin edilen olasılıklarda yüzde değişmeyi (percent change) hesaplama.

Probit modellerde katsayı yorumlarında faktör değişme = fark oranında (odds ratio) yararlanılabilir. Kukla değişkende diğer tüm değişkenler sabit iken $\exp(\beta_k)$; fark oranını veya faktör değişimin verir, standartlaştırılmış faktör değişim için diğer tüm değişkenler sabit iken $\exp(\beta_k * sk)$ hesaplanır. Burada sk = standart sapmadır; kantitatif değişkenlerde ise $(\exp(\beta - 1) * 100)$ işlemi ile yüzde değişme bulunur. Basit bir cebir ile bağımsız değişkenler standartlaştırılabilir (Long ve Freese, 2000; Demaris, 1995).

3.1.4. Marjinal Etkiler

Sıralı probit modelde bağımsız değişkenlerinin marjinal etkileri katsayılara eşit olmamaktadır. Marjinal etkilerin hesaplanmasını göstermek için örneğin bir tane eşik parametresine sahip üç kategorili sıralı durum göz önünde bulundurulursa olasılıklar aşağıdaki gibi elde edilir:

$$\text{Prob}(y = 0|x) = 1 - \Phi(-x\beta),$$

$$\text{Prob}(y = 1|x) = \Phi(\mu - x\beta) - \Phi(-x\beta),$$

$$\text{Prob}(y = 2|x) = 1 - \Phi(\mu - x\beta).$$

Bu üç olasılık için, bağımsız değişkenlerdeki değişimin marjinal etkileri aşağıdaki gibi hesaplanacaktır. (Greene, 2002:124; Stata Reference G-O, 1997:599).

$$\frac{\partial \text{Prob}(y = 0|x)}{\partial} = -\Phi(-x'\beta) \beta$$

$$\frac{\partial \text{Prob}(y = 1|x)}{\partial x} = [\Phi(-x'\beta) - \Phi(\mu - x'\beta)] \beta,$$

$$\frac{\partial \text{Prob}(y = 2|x)}{\partial x} = \Phi(\mu - x'\beta) \beta.$$

Kukla değişkenlerin etkileri analiz edilirken, olasılıklar karşılaştırılır. Bu işlem yapılırken, kukla değişkenin bir değerini aldığındaki olasılık ile diğer değerini aldığındaki olasılığı karşılaştırılır ve iki karşılaştırma arasında diğer değişkenlerin değerlerinin değişmediği varsayılır (Brooah, 2001: 138)

3.2. TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER

TÜİK tarafından Türkiye geneli için 2004 yılı hane halkı yaşam memnuniyeti araştırması anketine yaşları 18 yaş ve üstündeki toplam 6.714 yetişkin kişi katılmıştır.

3.2.1. Cinsiyete Göre Mutluluk Düzeyleri

Ankete katılanların % 54'ünü kadınlar oluştururken, % 46'sını erkekler oluşturmaktadır. Cinsiyet açısından mutluluk düzeyleri Tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1. Cinsiyete Göre Mutluluk Düzeyleri

Değişken	Temel Sınıf Bilgisi	Gözlem Sayısı	Yüzde %	Mutsuz	Orta	Mutlu
Cinsiyet		6,714	100,00			
Erkek		3,073	45.77	18.00	35.00	47.00
Kadın	Temel Sınıf	3,641	54.23	17.00	33.00	50.00

Tablo 3.1 incelendiğinde, kadınların % 17'i, erkeklerin ise % 17'si mutsuz olduklarını ifade etmiştir. Kadınların, % 50'si mutlu iken erkek bireylerde bu oran % 47'dir. Dolayısıyla kadın bireylerin, erkek bireylere göre daha mutlu oldukları sonucuna ulaşabilmektedir.

Ankete katılan bireylerin yaş gruplarına göre mutluluk düzeylerini Tablo 3.2'de yer almaktadır.

3.2.2. Yaş Dağılımına Göre Mutluluk Düzeyleri

Yapılan çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan 18 ve daha yukarı yaştaki tüm hane halkı fertleri kapsama alınmıştır. Ancak araştırmada toplam nüfusun yaklaşık % 2.6' sını oluşturan ve kurumsal nüfus olarak tanımlanan; yaşlılar evi, huzur evleri, hapishane, kışla, hastane, otel, çocuk yuvalarında bulunan nüfus ile pratik nedenlerden dolayı göçer nüfus kapsam dışı tutulmuştur.

Tablo 3.2 Yaş Gruplarına Göre Mutluluk Düzeyleri

Değişken	Temel Sınıf Bilgisi	Gözlem Sayısı	Yüzde %	Mutsuz	Orta	Mutlu
Yaş Grupları		6,714				
Yaş 18-25 arası	Temel Sınıf	1,066	15.88	11.10	26.50	62.40
Yaş 26-35 arası		1,552	23.12	12.80	31.60	55.60
Yaş 36-45 arası		1,498	22.31	14.50	31.20	54.30
Yaş 46-55 arası		1,149	17.11	13.10	30.30	56.60
Yaş 56-65 arası		712	10.60	12.30	26.00	61.70
Yaş 66 + üzeri		737	10.98	12.70	27.70	59.60

Tablo 3.2' de görüldüğü gibi, ankete katılan bireyler çeşitli yaş gruplarına ayrılmıştır. Yaş grubu 26 – 35 olan bireyler, ankete katılanların yüzde % 23,12'sini oluştururken, yaş grubu 56 -65 olan bireyler, ankete katılanların yüzde % 10,60'nı oluşturmaktadır. 18 – 25 yaş grubundaki bireylerin içinde, mutlu olduğunu belirtenlerin oranı % 62,4, orta düzeyde mutlu olduğunu belirtenlerin oranı % 26,5, mutsuz olduklarını belirtenlerin oranı % 11,1'dir. Orta yaş grubu olarak nitelendirilen 36 – 45 yaş grubunda ise mutsuz bireylerin oranı % 14,5, orta düzeyde mutlu olduklarını belirtenlerin oranı % 31,2 ve mutlu olduklarını belirtenlerin oranı % 54,3'dür.

3.2.3. Medeni Duruma Göre Mutluluk Düzeyleri

Erkek ve kadın bireylerin medeni duruma göre mutluluk düzeyleri Tablo 3.3'da yer almaktadır.

Tablo 3.3 Medeni Duruma Göre Mutluluk Düzeyleri

Değişken	Temel Sınıf Bilgisi	Gözlem Sayısı	Yüzde %	Mutsuz	Orta	Mutlu
Medeni Durum Kadın		6,714				
Evli		5,056	75.31	9.50	26.70	63.80
Diğer (Boşanmış, hiç evlenmemiş, eşinden ayrı yaşıyor, eşi ölmüş)	Temel Sınıf	1,658	24.69	16.40	31.60	52.00
Değişken	Temel Sınıf Bilgisi	Gözlem Sayısı	Yüzde %	Mutsuz	Orta	Mutlu
Medeni Durum Erkek		6,714				
Evli		5,056	75.31	13.20	31.00	55.80
Diğer (Boşanmış, hiç evlenmemiş, eşinden ayrı yaşıyor, eşi ölmüş)	Temel Sınıf	1,658	24.69	17.50	30.70	51.80

Tablo 3.3. incelendiğinde, evli kadınların yüzde 63,80'i, evli erkeklerin ise yüzde % 55,80'i mutlu olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, evli olmayan kadınların % 52'i, evli olmayan erkeklerin ise % 51,80'i mutlu olduklarını ifade etmiştir.

3.2.4. Eğitim Durumuna Göre Mutluluk Düzeyleri

Öğrenim düzeyine göre mutluluk düzeyleri sonuçları Tablo 3.4' de verilmiştir.

Tablo 3.4 Öğrenim Durumuna Göre Mutluluk Düzeyi

Değişken	Temel Sınıf Bilgisi	Gözlem Sayısı	Yüzde %	Mutsuz	Orta	Mutlu
Eğitim Durumu		6,714				
Okuma yazma bilmeyenler		1,052	15.67	18.80	27.30	53.90
Okuryazar ama 1 okul bitirmemiş		407	6.06	16.90	28.80	54.30
İlköğretim		3,620	53.92	12.35	31.25	55.10
Lise	Temel Sınıf	1,092	16.26	13.10	31.80	56.40
Üniversite ve üstü		543	8.09	9.80	26.20	64.00

Tablo 3.2' de görüldüğü gibi, eğitim durumu ilköğretim ve altında olan bireylerin dağılımı, % 16'sı okuma yazma bilmeyen, %50'si okuryazar, % 10'u ancak ilköğretimi tamamlamış bireylerden oluşmaktadır. Bu sonuçlar, anketin genellikle kırsal kesim ağırlıklı olmasından dolayı, okuryazarlık oranı Türkiye ortalamasından daha düşük çıkmaktadır. TÜİK verilerine göre, 2004 yılı itibariyle Türkiye genelinde toplam okuma yazma oranı % 87,4 iken, erkeklerin oranı % 95,3 ve kadınların oranı ise % 79,62'dir. Öğrenim durumuna göre mutluluk düzeyine bakıldığında ise öğrenim durumu yükseldikçe mutluluk düzeyinde de artış görülmektedir. Üniversite mezunları içinde mutlu olduklarını belirtenlerin oranı yüzde 66.8'e kadar çıkarken, okur-yazar olmayanlarda bu oran yüzde 53.5'e kadar gerilemektedir.

3.2.5. Gelir Durumuna Göre Mutluluk Düzeyleri

Gelir gruplarına göre mutluluk düzeylerini gösteren sonuçlar ise Tablo 3.5’de verilmiştir.

Tablo 3.5 Gelir Durumuna Göre Mutluluk Düzeyleri

Değişken	Temel Sınıf Bilgisi	Gözlem Sayısı	Yüzde %	Mutsuz	Orta	Mutlu
Gelir Durumu		6,714				
Geliri 319 ytl ve az	Temel Sınıf	1,441	21.46	24.30	34.10	41.60
Geliri 320 - 416 ytl		1,158	17.25	14.30	31.40	54.30
Geliri 417 - 583 ytl		1,138	16.95	11.50	29.00	59.50
Geliri 584 - 833 ytl		1,388	20.67	9.00	28.50	62.50
Geliri 834 - 1116 ytl		894	13.32	4.90	26.80	68.30
Geliri 1.166 ytl ve üstü		695	10.35	5.90	21.20	73.00

Hane halkının net gelir düzeyi (1) ile (6) arasında değişen gruplarda toplanmıştır. Bunlar sırasıyla şöyledir: (1) geliri 319 YTL ve altında olanlar, (2) gelir aralığı 320 – 416 YTL olanlar, (3) gelir aralığı 417 – 583 YTL olanlar, (4) gelir aralığı 584 – 833 YTL olanlar, (5) gelir aralığı 834 – 1166 YTL olanlar, (6) geliri 1166 YTL ve üstü olanlardır.

Bireylerin yüzde 31.8’i aylık kullanabilir net hane halkı gelirinden memnun olmadığını belirtirken, yüzde 29.2’si hanelerine giren aylık toplam gelirden memnun olduklarını ifade etmektedir. Hane halkı gelir grubuna göre bireylerin hane halkı gelirinden memnuniyetine bakıldığında, Tablo 3.5’de görüldüğü gibi, 319 YTL’nin altında gelir grubunda bulunan hanelerdeki 18 ve üzeri yaştaki bireylerin % 41,60’u hane halkı gelirinden mutlu olduklarını ifade ederken, geliri 1.167 YTL ve üzerinde olan bireylerde bu oran % 73,00’e kadar çıkmaktadır.

Hane halkının net gelir düzeyi açısından, net geliri 583 YTL ve altında olanların (% 56) çoğunlukta olduğu görülmektedir.

3.2.6. Gelecekteki Beklenti Durumuna Göre Mutluluk Düzeyleri

Ankete katılan bireylere gelecek ile ilgili beklentileri ve kendilerini mutlu hissedip hissetmedikleri de sorulmuştur

Tablo 3.6 Gelecekteki Beklenti Durumuna Göre Mutluluk Düzeyleri

Değişken	Temel Sınıf Bilgisi	Gözlem Sayısı	Yüzde %	Mutsuz	Orta	Mutlu
Gelecekte Beklenti Durumu		6,714				
Gelişecek	Temel Sınıf	2,616	38.96	11,26	24,34	64,40
Aynı seviyede kalacak		2,509	37.37	12,44	28,12	59,44
Gerileyecek		825	12.29	14,86	31,81	53,33
Fikri yok		764	11.38	15,08	38,79	46,13

Ankete katılan bireylere gelecek ile ilgili beklentileri ve kendilerini mutlu hissedip hissetmedikleri de sorulmuştur. Tablo 3.6 incelendiğinde, ankete katılan bireylerin % 38,96'sı gelecekte durumlarının daha iyi olacağını, gelişeceğini ifade ederken, % 12,29'u durumlarının gelecekte gerileyeceğini, % 11,38'i ise her hangi bir fikrinin olmadığını ifade etmiştir. Beklenti durumlarıyla ilgili mutluluk düzeyine bakıldığında, gelecekte durumlarının gelişeceğini bireylerin % 64,40'ı mutlu olduklarını belirtirken, durumlarının gerileyeceğini söyleyen bireylerin % 46,13'ü mutlu olduklarını belirtmiştir.

3.2.7. Genel Sağlık Durumuna Göre Mutluluk Düzeyleri

Ankete katılan bireylerin umutlu olma durumuna göre mutluluk düzeylerini gösteren sonuçlar Tablo 3,7’de verilmiştir.

Tablo 3.7 Sağlık Durumuna Göre Mutluluk Düzeyleri

Değişken	Temel Sınıf Bilgisi	Gözlem Sayısı	Yüzde %	Mutsuz	Orta	Mutlu
Sağlık Durumu						
Sağlığından memnun olanlar	Temel Sınıf	3,761	56.02	16.90	18.30	64,80

Bireylere genel olarak kendi sağlıklarından ne kadar memnun oldukları sorulduğunda; % 16,90’u mutsuz olduğunu belirtirken, % 18,30’u orta ve % 64,80’i de mutlu olduklarını ifade etmiştir.

3.3 SIRALI PROBİT TAHMİNLERİ

2004 yılı hane halkı yaşam memnuniyeti araştırması anketinden faydalanarak yapılan bu çalışmada, Türkiye geneli için bireylerin yaşam memnuniyeti düzeyinin regresyon analizinde lineer olasılık modeli olarak “sıralı probit” kullanılmıştır. Ankette, kişilerin mutluluk düzeyleri (1) ile (5) arasında değişen kategoride incelenmektedir. Buna göre; (1) çok mutsuz olanlar, (2) mutsuz olanlar, (3) orta düzeyde mutlu olanlar, (4) mutlu olanlar, (5) çok mutlu olanlardır. Benzer şekilde, refah seviyesi ile ilgili sorulan soruda, bireylerin refah düzeyi tercihleri kişisel algılar doğrultusunda subjektif açıdan ifade edilmektedir. Buna göre, (1) bireylerin en düşük, (10) en yüksek refah düzeyine denk gelmektedir.

Çalışmada temel sınıf belirlenirken şöyle bir yöntem izlenmiştir. Bu tip çalışmalarda genellikle örneklem grubunu en iyi temsil eden sınıflar temel sınıf olarak değerlendirilmekte ve yorumlar bu temel sınıflara göre yapılmaktadır. Bu

amaçla çalışmada kategorik değişkenler arasında ortalaması en yüksek olan sınıflar örneklem grubunu en iyi temsil etme yeteneğine sahip olduğu varsayılarak temel sınıf olarak alınmıştır. Medeni durum değişkeninde; boşanmış, hiç evlenmemiş, eşinden ayrı ve eşi ölmüş olanların ortalaması çok küçük olduğundan dolayı ve modelde çoklu doğrusal bağlantı olmaması için bu dört seçenek birleştirilmiş sonuç olarak yorumlarda kolaylık sağlanması amacıyla temel sınıf olarak değerlendirilmiştir.

Yaşam memnuniyeti ya da mutluluk düzeyi ile ilgili sıralı probit tahmin sonuçları Tablo 4,1'de yer almaktadır. Buna göre, modelde yer alan değişkenler arasında net gelir gibi objektif değişkenler yanında, sosyo-ekonomik koşullara bağlı olarak oluşan algılamaya dayalı değişkenler de (bireyin kendini umutlu hissetme durumu, gelecekle ilgili beklenti düzeyi ve yaş gibi) kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerden bireyin yaşadığı yerleşim yeri % 5 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Ancak, bu değişken, demografik gösterge niteliğinde olması nedeniyle modelden çıkarılmamıştır. Diğer taraftan kırsal kesimde yaşayan bireylerin kentte yaşayanlara nazaran daha mutsuz oldukları gözlenmektedir.

Gerçekten de beklenti, kentsel bölgelerde yaşayan bireylerin daha mutlu olmasıdır. Diğer bağımsız değişkenleri incelediğimizde ise, genel olarak gerek istatistikî açıdan ve gerekse sosyo – ekonomik etkileşimleri açısından beklentilerimize uygundur. Şöyle ki, erkek bireyler, kadın bireylere göre daha mutsuz olduğu, sağlıklı olduklarında bireylerin mutluluk düzeylerinin arttığı, gelir düzeyi arttıkça bireylerin mutluluklarının da artış gösterdiği belirlenmiştir. Cinsiyet değişkeninin yaşam memnuniyetine etkileri konusunda yapılan çalışmaların fikir birliği içinde olmadığı söylenebilir. Kadın ve erkeklerin yaşamdan elde ettikleri doyum düzeylerinin birbirlerinden pek farklı olmadığını iddia eden çalışmalar olsa da (Francis vd., 1998: 169; Grace vd., 2005: 22) bazı çalışmalar yaşam doyumunu açısından cinsiyetler arası farkın olduğunu ifade etmektedir. Özellikle kadınların erkeklere göre biraz daha avantajlı olup daha fazla yaşam doyumuna sahip oldukları gözlenmektedir (Lu, 2000: 138; Peterson vd., 2005: 34). Ankette gelir düzeyi yüksek olan kişiler genellikle daha yüksek mutluluk seviyesine sahip olduklarını

belirtmektedirler. Bununla birlikte (Easterlin, 1974a:44) ve (Easterlin, 1995b:65) gelişmiş ve endüstrileşmiş ülkelerde yaşayan insanların ekonomik büyüme olmasına rağmen, zaman ilerledikçe daha mutsuz olduklarını belirlemiştir. Yaş değişkenini kesikli olarak incelendiği modelde Gerdtham ve Johannesson (2001) İsveç’ te yapmış oldukları çalışmaya benzer bir sonuç elde edilmiş, yaş ile mutluluk arasında ilişki U şeklinde bulunmuştur (Gerdtham ve Johannesson, 2001:169) En düşük mutluluk düzeyi ise 46 -55 yaş grubunda elde edilmiştir. Kamuda çalışanlar ile özel sektörde çalışanların katsayı tahminlerinin % 15 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Mutluluk ile kamuda çalışanların ilişkisi negatif çıkarken, özel sektörde çalışanların mutluluk düzeyi ilişkileri pozitif çıkmıştır. Bunun nedeni, tabii ki özel sektörde ücretlerin daha yüksek olması ve refah düzeyinin daha yüksek olmasıdır. Ek olarak, refah düzeyindeki artışın mutluluğu arttırdığı, gelecekle ilgili olumlu beklentilere sahip ve umutlu olan bireylerin kendilerini daha mutlu hissettikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

Fark oranlarına göre model sonuçları değerlendirildiğinde, evli olan bireylerin medeni durumu diğer olan bireylere oranla mutluluk düzeyleri 2 kat daha fazla iken, kentte yaşayan bireylerin kırsal kesimde yaşayanlara oranla mutluluk düzeyleri 1,5 kat daha fazla olarak elde edilmiştir. Aynı şekilde bireyin gelirinin artması, bireyin kamu veya özel sektörde çalışması, sağlık durumunun iyileşmesi, ihtiyaç karşılama düzeyi ve refah düzeyinin artması fark oranlarını önemli ölçüde arttırmaktadır. Ayrıca yaşın kesikli olarak ele alındığı modelde yaşları 66 ve üzerinde olan bireylerin, yaşları 18 ile 34 arasında olan bireylere oranla mutluluk düzeylerinin 1,3 kat daha fazla olduğu saptanmıştır.

Mutluluğu etkileyen ekonomik faktörlerin başında elbette bireyin geliri ve refah durumu gelmektedir. Fayda teorisi, bireyler açısından arzulanan gelir düzeyindeki artışlara dayanmaktadır. Teknik bir ifadeyle, daha yüksek gelir düzeyi daha yüksek farksızlık eğrilerine ulaşmak için doyumsuz tüketicilere olanak sağlar. Bu çıkarıma rağmen, gelir ve mutluluk veya refah arasındaki ilişki 1970’lerin başlarından bu yana subjektif refah literatüründe en çok tartışılan konuşulan konulardan biri olmuştur (Carbonell, 2005: 71)

Sıralı probit modelde elde edilen katsayı tahminleri ile bağımsız değişkenlerin ortalamalarından faydalanarak yaşam memnuniyeti düzeyi olasılıklarına x_j 'deki bir birimlik değişimin marjinal etkisi elde edilebilir. Buna göre olasılık değişim tablosu incelendiğinde, bireylerinin yaşının ve eğitim durumunun artması çok mutlu olma olasılığını sırası ile 0,005 ve 0,001 azaltmaktadır. Evli bireylerin medeni durumu diğer olan bireylere göre çok mutlu olma olasılığı 0,043 artarken, kırsal kesimde yaşayanların kentte yaşayanlara göre çok mutlu olma olasılığı 0,004 azalmaktadır. Geliri 1166-YTL' den fazla olan bireylerin geliri 0 – 319-YTL arasında olan bireylere göre çok mutlu olma olasılığı 0,028 fazladır. Ayrıca kamuda ve özel sektörde çalışanların çalışmayanlara göre çok mutlu olma olasılığı sırası ile 0,008 ve 0,004 artmaktadır. Sağlığından çok memnun olan bireylerin çok mutlu olma olasılığı 0,045 artarken, gelecekte beklenti durumu gerileyecek diyen bireylerin 0,025 azalmaktadır.

Tablo 3.8 Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Faktörlere İlişkin Sıralı Probit Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Sıralı Probit Tahmini Sonuçları				
	b	z	P>z	e^b	Marjinal Etkiler
Bağımsız Değişkenler					
Cinsiyet					
Erkek	-0.248	-6,26	0.000	0.456	-0.030
Yaş					
Yaşları 26-35 olanlar	-0.132	-3,585	0.000	0.784	-0.023
Yaşları 36-45 olanlar	-0.170	-1,83	0.071	0.766	-0.001
Yaşları 46-55 olanlar	-0.207	-2,915	0.004	0.978	-0.004
Yaşları 56-65 olanlar	-0.103	-2,786	0.005	1,004	-0.073
Yaşları 65 ve üstü olanlar	0.158	42,767	0.030	1,371	-0.005
Medeni Durum					
evli	0.347	28,307	0.000	2,03	0.043
Yerleşim Alanı					
kır	-0.038	-1,012	0.314	0.636	-0.004
Eğitim Durumu					
Okuma yazma bilmeyenler	0.181	20,486	0.011	1,436	-0.018
okuryazar ama 1 okul bitirmemiş	0.259	41,699	0.002	1,714	-0.001
İlköğretim ve ortaokul	0.084	25,934	0.048	2,011	-0.005
Üniversite ve üstü	0.134	31,778	0.051	2,402	-0.001
Gelir Durumu					
Geliri 320 - 416 ytl arasında olanlar	0.212	4,05	0.000	1,324	0.034
Geliri 417 - 583 ytl arasında olanlar	0.214	31,107	0.000	1,568	0.027
Geliri 584 - 833 ytl arasında olanlar	0.234	11,049	0.000	1,874	0.035
Geliri 834 - 1116 ytl arasında olanlar	0.336	14,001	0.000	1,877	0.048
Geliri 1.166 ytl ve üstü olanlar	0.309	11,049	0.000	2,072	0.028
Mülkiyet Durumu					
Ev sahibi değil	-0.099	-2,623	0.009	0.873	-0.005
Çalışma Alanı					
Kamuda çalışanlar	-0.138	-1.642	0.042	0.947	0.008
Özel sektörde çalışanlar	0.063	1.446	0.005	1,041	0.004
Gelecekte Beklenti Durumu					
Aynı seviyede kalacak	-0.103	-8,287	0.000	0.709	-0.021
Gerileyecek	-0.047	-1,594	0.016	0.845	-0.025
Fikri yok	-0.884	-2,739	0.006	0.973	-0.001
Refah Düzeyi					
Refah 0 En düşük refah düzeyi	-1.196	-11,987	0.006	0.432	-0.041
Refah 1	-1.126	-11,749	0.001	0.475	-0.045
Refah 2	-0.990	-9.509	0.011	0.823	-0.031
Refah 3	-0.614	-6.215	0	0.598	-0.027
Refah 4	-0.250	-4.459	0	0.367	-0.011
Refah 6	0.225	2.215	0	0.956	0.017
Refah 7	0.415	3.590	0	1,479	0.030
Refah 8	0.526	3.897	0	2,476	0.044
Refah 9	1.010	4.988	0	3,534	0.093
Refah 10 En yüksek refah düzeyi	0.969	4.026	0.000	2,267	0.088
Sosyal Güvenlik Durumu					
Sosyal sigortası yok	-0.404	-1.010	0.054	0.472	-0.035
Sağlık Durumu					
Sağlığında çok memnun olanlar	-0.475	-7,825	0.000	0.572	0.045
Sağlığında orta memnun olanlar	-0.412	-9,323	0.000	0.602	-0.039
Sağlığında memnun olmayanlar	-0.463	-9,718	0.000	0.509	0.048
Sağlığında hiç memnun olmayanlar	-0.793	-7,705	0.000	0.753	0.055

b = katsayı; z = test edilen b=0 için, z skoru; p>z = z testi için p-değeri; e^b =exp(b) = bir birimlik x' teki faktör değişimi

Temel sınıflar: Kadın, yaşı 18-25 arası olanlar, hiç evlenmemiş, boşanmış, eşinden ayrı, eşi ölmüş olanlar, geliri 0-319 ytl aralığında olanlar, çalışmıyor, sağlığında memnun, kent, lise ve dengi okul mezunları, ev sahibi, beklenti durumu gelişecek olan bireyler, refah düzeyi 5 olanları göstermektedir.

3.4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Literatürde yapılan çalışmaların çoğunda mutluluk veya yaşam memnuniyeti ya da yaşam kalitesi kavramları birlikte ele alınarak birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Bu bağlamda, mutluluk bir bütün olarak şimdiye kadar sürdürülen yaşamdan hoşnut olma durumu olarak tanımlanırken yaşam memnuniyeti ise bir bireyin kendi seçtiği kriterlere dayanan yaşam kalitesi ve iyilik hali yargısı olarak tanımlanmaktadır. Tanımlarından da anlaşılacağı gibi, bu kavramlar birbirleriyle iç içe geçmiş durumda olup kolaylıkla birbirlerinin yerlerine ikame edilebilmektedir. Mutluluk veya yaşam memnuniyeti alan araştırmaları ile ölçülmektedir. Bu anketlerde, bireylere “bir bütün olarak yaşamınızı düşündüğünüzde ne kadar mutlusunuz?” sorusu sorulmakta ve mutluluk düzeyleri ölçülmektedir. Cevap düzeyi üç ölçekliden on ölçekliye kadar değişmektedir. Ayrıca bu alan araştırmaları ile mutluluğu belirleyen faktörler de elde edilmektedir. Mutluluğu belirleyen faktörleri üç ana başlık altında toplayabiliriz. Bunlar, politik faktörler, ekonomik faktörler ve sosyo – demografik faktörlerdir.

Yaşam memnuniyeti araştırmasının amacı, Türkiye’deki bireylerin genel mutluluk düzeyine ilişkin algısını, temel yaşam alanlarındaki genel memnuniyetini ölçmek ve bunların zaman içindeki değişimini takip etmektir.

Yaşam Memnuniyeti Araştırması, öznel unsurlar içerdiği için, soru kâğıdındaki soru sıralamasına ve alan uygulaması sırasındaki üsluba son derece duyarlıdır. Bu nedenle, gerek eğitici eğitimine, gerekse anketör eğitimine özel önem verilmiştir. Ayrıca, yaşam memnuniyetinin bireyler arası karşılaştırılabilirliği kuramsal olarak tartışılmaktadır. Ancak, batı ülkelerinde uzun yıllardır gerçekleştirilen alan uygulamaları toplumsal gruplar arasında istikrarlı sonuçlar vermektedir. Demografik ve sosyo-ekonomik değişkenler ile yaşam memnuniyeti arasında oluşan bu istikrarlı ilişkiler bir nedensellik ilişkisi olarak değerlendirilmemelidir.

Ülkemizde Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın ilk alan uygulaması 2003 yılında yapılmış ve sonuçları 2004 Nisan ayında yayınlanmıştır. 2004 yılı Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın yer aldığı bu yayın dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, hane halklarının yaşam koşulları incelenmiştir. Hane halkı bireylerinin temel özellikleri (cinsiyet, yaş, hanehalkı reisine yakınlık) ve hanehalkı yaşam koşulları (hanehalkı geliri, yardımlar) yer almaktadır. İkinci bölümde, bireylerin mutluluğu ve yaşamlarının çeşitli alanlarından memnuniyeti ele alınmıştır. Bunlar, bireysel mutluluk ve memnuniyet başlığı altında, mutluluk düzeyi, mutluluk kaynağı, sağlıktan memnuniyet, çalışma hayatı ve kazanç, kişisel ilişkilerden memnuniyet konularını kapsamaktadır. Üçüncü bölümde, bireylerin sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, asayiş, bilgi edinme, belediye hizmetleri ve adli hizmetlerden memnuniyeti çeşitli demografik ve sosyo - ekonomik değişkenlere göre verilmiştir. Bu bölümde, sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, asayiş hizmetleri, adli hizmetler, belediye hizmetleri yer almaktadır. Dördüncü ve son bölümde, bireyleri 2005 yılından beklentileri ve kişisel gelişimlerine ilişkin düşünceleri, umut düzeyi, algıladıkları refah düzeyi ve Avrupa Birliği'ne bakışları aktarılmıştır. Burada ise, beklentiler, kişisel gelişim, umut, algılanan refah düzeyi ve Avrupa Birliği gibi konular yer almaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye genelinde mutluluğa etki eden faktörler sıralı probit model yardımıyla incelenmiştir. Türkiye genelinde toplam 6714 kişiye uygulanmasına rağmen, anketin ağırlıklı olarak kırsal kesimde yaşayan, çalışmayan ve kadınlardan oluşan bir grubu kapsadığı belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, kadın bireylerin erkeklere göre daha mutlu oldukları, yaş ile mutluluk arasındaki ilişki U şeklinde bulunmuştur. Yaşlı bireylerin beklentilerin aksine mutlu oldukları görülmüştür. Ayrıca gelirin, sağlığın ve refah düzeyindeki artışların mutluluk düzeyini arttırdığı belirlenmiştir. Kentte yaşamanın mutluluk üzerinde arttırıcı bir etkisi varken, eğitim düzeyinin artması mutluluğu arttırıcı bir etken olarak belirlenmiştir. Bu durum, eğitilmiş insanların iyi mevkilerde çalışıp yüksek gelir elde etmesinin bir sonucu olarak yorumlanmaktadır.

KAYNAKLAR

Anderson RT, Shumaker SA, Naughton M1, assesment of health – related quality of life in older adults, Principles of Geriatric Medicine and Gerontology Hazard WR, blass Jp, attinger WH, Halter JB, Ouslander JG (eds), Mc Grawhill,; 167 – 255, 1999

Aristotle, **The Nicomachaen Ethics, Book I**, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge Massachhusetts. 1934(1978)

Argyle, M. (1999). Causes and correlates of happiness. In D. Kahneman & E. Diener (Eds.), Well – Being: The Foundations of Hedonic Psychology (pp. 353 – 373). New York: Russell Sage Foundation.

Ball Richard, Chernova Kateryna (2005), Absolute Income, Relative Income, and Happiness, Department of Economics Haverford College 370 Lancaster Avenue Haverford, PA 1904 May 2005

Bentham. J., **An Introduction to the Principles of morals and Legislation**. J.H. Burns and H.L.A. Hart(eds.), Methuen, London, 1982.

Bentham. J., **A Fragment on Government**. The New Authoritative Edition by J.H. Burns and H.L.A. Hart(eds.), Cambridge University Press, Cambridge 1977.

Bilgin, N. “Sosyal Psikolojiye Giriş”. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2000.

Bilgin, N. “Sosyal Psikoloji Sözlüğü – Kavramlar, Yaklaşımlar”. Bağlam Yayınları, 2003.

Bernard M.S. Van Praag And Frijters Paul (2001), The measurement of welfare and well-being The Leyden approach, Working Paper

Boarini Romina, Asa Johansson and Marco Mira D'ercole (2006), Alternative measures of well-being, Working Paper

Bodart Vincent, Kholodilin Konstantin and Shadman Fatemeh – Mehta (2005), Identifying and Forecasting the Turning Points of the Belgian Business Cycle with Regime-Switching and Logit Models, *Universite catholique de Louvain and Research, Discussion Paper 2005-6*

Borooah Vani K. (2001), *Logit and Probit: Ordered and Multinomial Models*, University of Ulster, Sage Publications, USA

Bjørnskov Christian, Dreher Axel, Fischer Jutina A.V. (2005), Cross-Country Determinants of Life Satisfaction: Exploring Different Determinants across Groups in Society, *Discussion paper no:2005-19*

Brandt. R.B., **A Theory of the Good and Right**, Clarendon Press, Oxford.

Buğra Ayşe. Çağlar Keyder. “Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah rijimi” UNDP Proje Raporu. Ankara: 2003.

Clark Andrew E.(2002), A Note On Unhappiness And Unemployment Duration, DELTA is a joint research unit of the CNRS, the ENS February 2002

Clark Andrew E., Masclet David, Villeval Marie-Claire (2006), Effort and comparison income Survey and experimental evidence, *Working Paper N° 2006 – 03*, Centre National De La Recherche Scientifique

Davis. W., “A Theory of Happiness”, **American Philosophical Quarterly**, Volume 18, pp.111 – 120. 1981

Diener Ed and Biswas Robert (2002), Will Money Increase Subjective Well – Being?, *Social Indicators Research* 57: 119 – 169, 2002.

Diener Ed, Eunkook Suh, And Shigehiro Oishi (1997), Recent Findings on Subjective Well – Being, University of Illinois, *Indian Journal of Clinical Psychology*, March, 1997

Diener, E., Suh, E.M., Lucas, R.E., & Smith, H.L.(1999). Subjective well – being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125, 276 – 302.

Diener, E., emmons, R.A., Larsen, R.J., & Griffin, S., (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71 – 157.

Eddington Neil, PH.D. (2005), Subjective Well – Being (Happiness), *Continuing Psychology Education*

Frey Bruno S. and Stutzer Alois (2002); “Happiness and Economics”, *Journal of Socio – Economics* 31 (2002) 581 – 586

Frey Bruno S., Stutzer Alois (1999), Maximising Happiness?, Working Paper No:22

Ferrer-I-Carbonell Ada (2005), Income and well – being: an empirical analysis of the comparison income effect, *Journal of Public Economics* 89, 997 – 1019

Fry, P.S.; Ghosh, R. (1980) “Attributional differences in the life satisfactions of the elderly: A cross-cultural comparison of Asian and United States Subjects”. *International Journal of Psychology* 15 (1980) 201-212.

Gandhi Geeta Kingdon and Knight John (2003), Subjective well – being poverty versus income poverty and capabilities poverty?, GPRG – WPS - 003, Website: <http://www.gprg.org>

Gerdtham Ulf-G., Johannesson Magnus, The relationship between happiness, health, and socioeconomic factors: results based on Swedish microdata, *Journal of Socio – Economics*, 553 -557

Gitmez Ali. Haluk Kasnakoğlu, Galip Yalman, Melih Pınarcıoğlu, Bülent Anıl. “Aile Yapısı, Yaşam Kalitesi ve Yoksulluk: Değişen Yaşam ve Geçim Koşullarının Kentsel Aile Yapısına Etkileri” Araştırma Projesi. Ankara: 2001.

Greene, W.H. (1981), “On the Asymptotic Bias of the Ordinary Least Squares Estimator of the Tobit Model”, *Econometrica*, v.49.

Greene, W.H. (2003), “Econometric Analysis”, Fifth Edition, Prentice Hall, New Jersey, 736 -738.

Greene, H. William (1993) *Econometric Analysis*. New York: Macmillan Publishing Company

Gujarati Damodar N. (2001), *Temel Ekonometri*, Literatür Yayınları, s.540 – 578

Handa S., Simler R. K. And Harrover, S. (2004), “Human Capital, Household Welfare, and Children’s Schooling in Mozambique”, Research Report 134, International Food Policy Research Institute, Washington, DC.

Hayo Bernd & Seifert Wolfgang (2003), “Subjective economic well-being in Eastern Europe” *Journal of Economic Psychology*, 24, 2003, p. 329 – 348

Hean, M. And Plug, E. (2006), “Estimates of The Effect Of Parents’ Schooling On Children’s” IZA Discussion Paper, No:2416

Heinonen, H.; Aro, A.R.; Aalto, A.M. & Uutela, A.(2004). “Is the evaluation of the global quality of life determined by emotional status”. *Quality of Life Research* 13:1347 – 1356, 2004.

Holmes, J. (1999), “Measuring The Determinants Of School Completion In Pakistan: Analysis of Censoring And Selection Bias, Yale University Center Discussion Paper, No:794. Edition”, The MIT Press, United Kingdom.

Ho SC. Woo J. Lau J. Life Satisfaction and Associated Factors in Older Hong Kong Chinese. *J Am Geriatr Soc*, 1995; 43 (3): 252 – 255

Iwatsuba Y, derriennic F, Cassou B, Patrenaud J. Predictors of Life Satisfaction Amongst Retired People in Paris. *International Journal of Epidemiology*. 1996; 25(1): 160-170

J.Scott Long (1997), *Regression Models For Categorical and Limited Dependent Variables*, 178-186

Kaun David E. (2005), “Income and Happiness: Earning and Spending as Source of Discontent” *The Journal of Socio – Economics*, 34, 2005, p. 161 – 177

Keny Charles (1999), “Does Growth Cause Happiness? Does Happiness Cause Growth?”, *Kyklos* Vol.52, Washington, The World Bank

Krant R., “Two Conceptions of happiness”, **The Philosophical Review**, LXXXVIII, pp.167 – 97, 1979

Liao, T. F.(1994) *Interpreting Probability Models: Logit, Probit, and Other Generalized Linear Models*, Sage University Paper series on Quantitative Applications in the Social Sciences, 07 – 101, Thousand Oaks, CA:Sage.

Liddle J, March L, Carfrae B, et al, Can Occupational Therapy Intervention Play a part in Maintaining Independence and Quality of Life in Older People? A Randomized Controlled Trial, *Austr New Zeland J Pub Health*, 20(6): 574 – 578, 1996

Lu, L. (2000), “Gender and Conjugal Differences in Happiness” , *Journal of Social Psychology*, 140(1), 132-141

Maddala, G.S. (1983) *Limited – dependent and Qualitative Variables in Econometrics*, Econometric Society Monographs, Cambridge: Cambridge University Press.

Mcbride Micheal (2001), “Relative – income effects on subjective well – being in the cross section” , *Journal of Economic Behaviour & Organization*, Vol 45, 2001, p 251 – 278,

Myers Prof. Dan, Amy Nicole (1998), Can Money Buy Happiness?, December 7,1998

Nordenfelt, Lennard. **Quality of Life; Health and Happiness**, Avebury Ashgate Publishing limited. Hants UK. 1993

Oktik, N. “Huzurevinde Yaşam ve Yaşam Kalitesi”. Muğla Üniversitesi Yayınları, 2004

Rehdanza Katrin, Maddison’b David (2005), “Climate and happiness”, *Ecological Economics* 52(2005) 111 – 125

Rejeski WJ, Mihalko SI; Physical Activitiy and Quality of Life in Older Adults, *Journal of Geontology*, 56 A: 23 – 35, 2001.

Rothman, R.A.; *Working Sociological Perspectives*; New Jersey, 1987.

Senik Claudia (2005), “Income distribution and well – being: what can we learn from subjective data?”, University of Paris, *Journal of Economic Surveys*, Val.19, No.1

So Ying, Warren F. Kuhfeld, *Multinomial Logit Models*, http://support.sas.com/techsup/tnote/tnote_stat.html#market

Stutzer alois (2004), “The role of income aspirations in individual happiness”, *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol.54, 2004, p.89 – 109

Tatarkiewicz, W.. **Analysis of Happiness**, Martinus Nijhoff, The Hague. 1976.

Telfer. **E., Happiness**, Mc Milian Press. London, 1980

Tomioka Jun (2004), *Economist*, The Japan Center For Economic Research, Econometric Analysis of Heppiness, J CER Researcher Report No.46, Dec 2004

Urmson, J.O., **Aristotle’s Ethics**, Oxford University Press, Oxford. 1988

Welsch Heinz (2005), “Environment and happiness: Valuation of air pollution using life” *Ecological Economics*, Department of Economics, University of Oldenburg, 26111 oldenburg, Germany

Yetim Ü. *Kişisel Projelerin Organizasyonu ve Örüntüsü Açısından Yaşam Doyumu*. Doktora Tezi, İzmir, 1992

